

ŞANLIURFA'DA KAMU PERSONELİNİN KENTSEL MEKÂNDA AYRIŞMA BİÇİMLERİ

Mithat Arman KARASU¹

Özet

Mekânsal ayrışma, insanların var olan ayrışma ve farklılıklarının kentsel mekâna yansımalarıdır. Mekânsal ayrışma, modern kenti karakterize eden, çok farklı biçimlere sahip ve yaygın olarak sosyal bir sorun olarak algılanan bir durumdur. Gelir seviyesi, eğitim düzeyi, dini ve etnik kimlikler, siyasi tercihler vb. onlarca etkenin rol oynadığı mekânsal ayrışma toplumdaki farklı kimlikler, önyargı ve kalıp yargılardan beslenir.

Mekânsal ayrışmanın farklı bir biçiminin konu edildiği bu çalışmada amaç, Şanlıurfa'da yaşayan ve kamu kurumlarında çalışan, Şanlıurfalı olmayan memurların kentte yaşadığı ayrışma biçimleri ile bunların nedenlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla bir anket çalışması uygulanmıştır. Kent merkezinde yürütülen çalışmada farklı kamu kurumlarından memurlara kent ve kent yaşamına ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Anket sonuçlarına göre Şanlıurfa'da görev yapan kamu personeli kentin sorunlarına karşı ilgisiz davranmakta, yerel medya organlarını takip etmemektedir. Memurların toplumla ilişkisi sınırlı olup, daha çok aile içi etkinliklerin ağırlıklı olduğu bir günlük yaşam sürdürmektedirler. Kırdan kente geçiş sürecinde bir tarım toplumu görünümündeki Şanlıurfa'nın sağlıklı kentleşme süreci, aşiret ve cemaate dayalı toplumsal yapısı ile kültürel ve sosyal farklılıkları memurlar için ayrıştırıcı bir sosyal çevre oluşturmaktadır. Diğer taraftan, memurların eğitim ve gelir seviyesinin yüksekliği ile ortak yaşam tarzları karşı bir ayrışma aracı olarak önümüze çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, Mekânsal Ayrışma, Kent Kimliği, Kutuplaşma.

¹ Prof. Dr., Harran Üniversitesi İİBF, mithatkarasu@yahoo.com

Giriş

Kentler insanların izdüşümüdür. Yaşanan fikir ayrılıkları, olaylar ve ayrışmalar mutlaka mekânda kendine bir yer bulur. Gelir düzeyi, eğitim seviyesi, yaşam tarzı, siyasal düşünceler, dini ve etnik farklılıklar insanları düşünsel olduğu kadar mekânsal olarak da ayırmaktadır. Kentlerde görülen gecekondular-apartman, köylü-kentli, kent merkezi-banliyö, yerli-göçmen, modern olan/olmayan vb. tüm ayrımlar farklı biçimlerdeki ayrışmanın mekânsal sonuçlarıdır. Üstelik mekânsal ayrışma farklı kentlerde farklı nedenlerden kaynaklanabilir.

Şanlıurfa modernizmin kentler için öngördüğü ölçütleri tam anlamıyla yakalamış bir kent değildir. Şanlıurfa çoklu modernleşmenin tipik bir örneğidir. Kapitalist sermaye birikim sürecinin, yanı sıra, geleneksel üretim biçimleri varlığını sürdürmekte, kentsel mekânda ikili (dualizm) bir yapı göze çarpmaktadır. Gerek sanayileşmeye dayanmayan kentleşme süreci gerekse aşiret ve cemaat gibi, aslında kent yaşamında çok da yeri olmayan, toplumsal grupların egemen olduğu toplumsal yapısıyla Şanlıurfa memurlar için ciddi farklılıklar ve kalıp davranışları bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada amaç Şanlıurfa'da yaşayan ve kamu kurumlarında çalışan, Şanlıurfalı olmayan memurların kentte yaşadığı ayrışma biçimleri ile bunların nedenlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla bir anket çalışması uygulanmıştır. Kent merkezinde yürütülen çalışmada farklı kamu kurumlarından memurlara kent ve kent yaşamına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Şanlıurfa'nın kendine özgü kent kültürü ve kentleşme biçimi onu diğer kentlerden farklı kılarken, aynı zamanda, onu yeni gelenler için anlaşılması zor ve karmaşık bir kent haline getirmektedir.

Her kentin özgün kimliğinin bir ayrışma yaratması son derece doğaldır. Şanlıurfa'da yürüttüğümüz bu saha çalışması hem kentin anlaşılması hem de kentte hizmet veren memurların sorunlarının çözümü ve daha verimli olmaları için faydalı olacaktır. Kentlerdeki ayrışma biçimlerini anlamak kentin dinamikleri ve günlük yaşamını anlamak bakımından bir rehber niteliğindedir.

Çalışmada öncelikle kavramsal bir çerçeve çizilecektir. Sonraki bölümde Şanlıurfa kentinin dinamikleri ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, araştırmanın sınırları, yöntemi ve amacı açıklanacak, son bölümde saha çalışmasının sonuçları tartışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Ayrışma, belli insan topluluklarının kanunlara, toplumsal baskılara ya da törelere uyularak, birbirinden ayrı yerlerde yaşamaya, yalnızlığa itilmesi olgusudur (Keleş, 1998: 21). Mekânsal ayrışma ise, insanların var olan ayrışma ve farklılıklarının mekâna yansımalarıdır.

Toplumun mekân üzerine yansıyan hareketleri, yapısı ve yerleşme kalıpları mekânsal ayrışmanın zeminini hazırlar (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 161). Başka bir deyişle, mekânsal ayrışma toplumdaki ırksal, dini, sınıfsal ya da etnik bir ayrımın kentte yaşayan farklı toplumsal gruplarda neden olduğu bölünme ve farklılaşmanın mekânsal sonuçlarıdır (Massey ve Denton, 1988: 283). Toplumda ve bireylerde yaşanan her ayrım mekânda kendine bir yer bulur. Mekân toplum tarafından üretilir ve mekân zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar (Lefebvre, 2014: 22).

Mekânsal ayrışma birbirini tamamlayan iki parçadan oluşmaktadır. İlki, sosyo-kültürel; ikincisi fiziksel ayrışmadır. Bu iki ayrışma biçimlerini her zaman birbirinden ayırmak mümkün değildir ve çoğu zaman iç içe geçmiş durumdadır. Kentteki farklı toplumsal gruplar arasında ortaya çıkan kimi eşitsizlikler ya da gruplar arasındaki sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkların neden olduğu çatışma ve gruplaşmalar sosyo-kültürel ayrışma iken; bu ayrışma biçimlerinin mekânda doğurduğu sonuçlar fiziksel ayrışma olarak kabul edilir (Charles, 2003:). Diğer taraftan uydu kent kurulması, soylulaştırma, kentsel dönüşüm ya da kentsel yenileme vb. mekâna yapılan fiziksel müdahaleler de yalnızca fiziksel bir ayrışma doğurmaz, aynı zamanda, uzun dönemde sosyo-kültürel ayrışmalara yol açabilir.

Mekânsal ayrışma kent kadar eski bir kavramdır. Eski Mısır uygarlığında ya da Çin'deki Han Hanedanı döneminde inşa edilen kent duvarları hem üst sınıf için bir koruma sağlamakta hem de toplumu sınıflandırmaya ve denetlemeye hizmet etmektedir. Roma dönemi kentlerdeki saray ve çevresi ile halk konutlarındaki net bölünme mekândaki ayrışmanın bir başka biçimidir. Ayrışma kelimesi ilk olarak 1890'lı yıllarda Bombay ve Hong Kong gibi sömürge kentlerinde ırksal izolasyon teknikleri için icat edilmiş ve tüm dünyaya yayılmıştır. Irk ayrımının konut piyasasında kalıcı hale gelmesi ise, ABD kentlerde gerçekleşmiş ve ırka dayalı ayrışma kalın çizgilerle belirginleşmiştir (Caner ve Bölen, 2013: 154).

Mekânsal ayrışmadan kaçınmak mümkün değildir (White, 1983: 1009). Kentteki sosyal gruplar arasında iletişimin azalması ya da tümüyle kopması anlamına gelen mekânsal ayrışma çok farklı nedenlere dayanır. Cinsiyet, yaş, etnik köken, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, kentsel rant, estetik kaygılar, yerleşim yerlerinin arzu edilip edilmemesi, iş ortamı ve onun niteliği, ulaşım imkanları, toplumsal statü, adetler, alışkanlıklar, önyargılar mekânsal ayrışmanın en sık görülen nedenleridir (Tümtaş, 2012: 58).

Mekânsal ayrışma farklı biçimlerde gerçekleşir. Maruz kalma, kümelenme, düzleşme, merkezileşme, odaklanma bunlar arasındadır. Mekânsal ayrışmayla birlikte maruz kalma en sık yaşanan durumdur. Mekânsal maruz kalma, bir grubun üyelerinin yerel mekânsal ortamlarında başka bir grubun üyeleriyle yaşadığı karşılaşmaları ifade eder. Karşılaşmaların olumsuz ve

dayatmacı olması durumunda, içe kapanma ya da geri çekilme söz konusu olabilir. Azınlıklar ya da etnik gruplar maruz kalma sonunda kent içinde görünmez hale gelir, varlığını sürdürmekle birlikte belirgin halini kaybeder (Wong, 1993: 562). Düzleşme, farklı grupların üyelerinin popülasyondaki genel oranlarına göre farklı alt alanlarda aşırı ve az temsil edilme derecesini ifade eder. Bir kentte sosyal gruplar arasında düzleşme ne kadar artarsa, ayrışmalar o oranda azalır (Iceland vd., 2002: 2-5). Merkezileşme ve odaklanma maruz kalma ve ötekileştirme sonucunda bireylerin birlikte yaşam alanı oluşturmasıdır. Merkezileşme ve odaklanma özellikle göçmenlerde gözlemlenen bir tepkidir. Aynı mahalle ya da çevrede yaşamak hem bir dayanışma duygusu verir hem de iş bulma, borç isteme vb. toplumsal fırsatlar sunar. Belli bir alanda artan nüfusla birlikte kümelenmeden bahsetmek mümkün hale gelir. Mekânsal kümeleme, grupların konut alanında benzer şekilde dağılma derecesini ifade eder (Massey ve Denton, 1988: 290-294).

Mekânsal ayrışma, sosyal ve kentsel coğrafyada en yoğun çalışılan konulardan biridir. Mekânsal ayrışma, çoğu zaman, modern kenti karakterize eder ve yaygın olarak sosyal bir sorun olarak algılanır. Ayrımcılığın sosyal grupların altyapıya ve hizmetlere erişmesini engellediği, iş fırsatlarını ve sosyal temasları azalttığı ve ayrıca ayrılmış grupları stereotiplere, marjinalleşmeye, yoksunluğa, şiddete, dışlanmaya ve izolasyona maruz bıraktığı iddia edilmektedir (Schnell vd., 2015: 180).

Mekânsal ayrışma kent yaşamı bakımından ciddi olumsuzluklar içerir. Belirli nüfus grupları için temel altyapının reddi, kalitesiz kamu hizmetleri, daha az iş fırsatı, yoğun önyargı, ayrımcılık ile şiddete daha fazla maruz kalma vb. sorunlar kentsel ayrışmanın neden olduğu en önemli toplumsal sorunlardır (Feitosa, 2007: 303). Kentsel ayrışma kentteki sanat etkinliklerini etkilemekte, artan ayrışma farklı bir sanatsal bakışa sahip onlarca göçmen sanatçının kendini ifade etmesini zorlaştırmaktadır (Mekdjian, 2018: 80). Kent içinde komşuluk ilişkileri ve iletişim ayrışma ile kopar ya da azalır. Kamu hizmetleri ayrışmadan etkilenir ve sağlıklı bir biçimde, en azından ayrıma uğrayan gruplar için, yürütülemez. Ayrışma nedeniyle, kentin ekonomik ve sosyal gelişimi her grubun katkı sunacağı bir hedef olmaktan çıkar (Charles, 2003: 167).

Mekânsal Ayrışmanın Teorik Temelleri

Kapitalist üretim biçimi Sanayi Devrimiyle birlikte belirgin hale gelmiş, üretim biçimi ve üretim ilişkilerini geri dönülmeyecek ölçüde değiştirmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte mekândaki sınıfsal ayrışma daha da netlik kazanmış, geleneksel toplumun kan ve akrabalık bağları yerini kapitalizmin getirdiği rekabetçi bireyselliğe bırakmıştır. Kapitalist üretim biçimi tüm dünyada aynı anda gerçekleşmemiştir. Kimi ülkelerde Sanayi Devrimi büyük ölçüde etkin

olmuş, kapitalizme daha kolay geçişler yaşanırken; kimi ülkelerde geleneksel üretim biçimleri artan kapitalist üretim karşısında ya ona eklenerek ayakta kalmış ya da kapitalist üretim karşısında tümüyle yok olmuştur (Ersoy, 1984: 3).

Modernleşme kuramına göre, kentsel mekânda ayrışmanın nedeni kapitalist üretim biçimi ile geleneksel üretim biçimleri arasındaki farklılığın mekâna yansımalarıdır. Kapitalizm öncesi bir topluma kapitalist üretim biçiminin girişi bir ikiliğin doğmasına neden olur. Toplum geleneksel üretim ile kapitalist üretim arasında ayrışır. Bu ayrışma toplumsal yapıyı tümüyle etkiler; sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve mekânsal sonuçlar doğurur (Giddens, 1991: 29). Kapitalist üretim etkisini artırdıkça kapitalist öncesi topluma ait değerler, kurumlar, kişi ve aile ilişkileri, toplumdaki kimi gruplara ait doğuştan elde edilen kazanımlar ortadan kalkar. Modernleşme kuramına göre bu çatışmada yönelim daima modernizme doğrudur. İlerlemeci tarih anlayışına dayanan modernizmde her toplum modern toplum olmaya yönelmek zorundadır (Tipps, 1973: 204).

Modernizm tarihsel olarak Batı toplumlarının bir ürünü olup, bu toplumlarda Sanayi Devrimi ile birlikte yaşanan köklü siyasal, toplumsal, ekonomik ve moral değerler dünyasının değişmesi sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Eğitim ve kentleşme düzeyinin artışı, bireyselleşme, sekülerizm ve demokratikleşme vb. gibi süreçler modernizmin birer sonucudur. Modernleşmeyle birlikte, insanlığın uygarlığın yeni bir aşamasına geçtiği öngörülmektedir. Toplumsal ilişkilerde cemaat tipi bir toplumsal örgütlenmeden, modern birey üzerine inşa edilen cemiyet tipi bir topluma geçiş söz konusudur (Tipps, 1973: 209-211).

Ersoy, geleneksel toplumlardaki ikili yapıyı ele alırken farklı değer yargılarına dikkat çeker. Modern toplumlarda maddecilik, akılcılık ve bireysellik ön plandadır ve bu değerler geleneksel toplumlarda yoktur (1984: 6). Modern toplumda birey geleneksel toplumun getirdiği dayanışma ve güven halkalarının dışındadır (Giddens, 1991: 52). Dışarıdan getirilerek inşa edilen kapitalizm geleneksel toplumlarda, Batılı toplumlardaki gibi tümüyle var olması mümkün değildir. Yetersiz sermaye birikimi nedeniyle geleneksel toplumlarda hem yeterli ölçüde iş olanağı ve ekonomik verimlilik yaratılamaz hem de toplum Batıdaki gibi bireyci ve rekabete dayalı gelişemez.

Modernleşme kuramı, kırdan kente göçü geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumuna dönüşmenin, dolayısıyla modernleşmenin bir aracı olarak yorumlamış ve bu sürecin sonunda, yaygın eğitim ve iletişimin de etkisiyle, rasyonel düşünen, ileriye dönük plan yapan, yeniliklere açık, geleneksel toplumun kısılcısından sosyal ve psikolojik olarak kurtulmuş, toplumun karar alma sürecine katılarak onu etkileyen bireyin yani evrensel modern insanın ortaya çıkacağını öngörmüştür. Ancak az gelişmiş ülkelerde yaşanan sanayileşmeye

dayanmayan kentleşme süreci, modernizmin öngördüğü gibi, evrensel kentli tipini yaratamamıştır. Bu durum kentsel mekânda ikili bir yapı oluşturmuştur. Türkiye, Brezilya ya da Filipinlerde kentsel mekânda görülen gecekondu bu ikili yapının sonuçlarıdır.

Geleneksel ve modern ayrışması konusunda önemli bir diğer teorik okul Bağımlılık Okuludur. Bağımlılık Okulu modernizmin getirdiği ayrışmayı ve ikili yapıyı kabul eder. Ancak ikili yapının nedenini geleneksel toplumdaki eksikliklerden daha çok kapitalist sistemin işleyişinde arar. Kapitalist üretim biçimi, geleneksel üretim biçimlerini kendisine bağımlı hale getirir. Batılı merkezi ekonomiler çevre ülkelerdeki ekonomiyi sömürür. Geri kalmış ülkelerde kapitalizmin girişi sonrasında modern teknoloji kullanan yüksek verimli dışsatım sektörü ile bu sektöre ucuz emek sağlayan, verimsiz geleneksel üretim biçiminin bir birlikteliği doğar. Bu ikili yapı zamanla bir bütün oluşturur. Kapitalizm öncesi, geleneksel üretim biçimi, kapitalist sisteme ucuz emek sağladığı sürece onun tarafından kollanır ve kullanılır. Bağımlılık Okuluna göre geri kalmış toplumlar hiçbir zaman Batılı ülkeler gibi modern bir toplum yapısına sahip olamaz çünkü kapitalizmin boyunduruğu altındaki ekonomik yapı buna uygun değildir (Ersoy, 1984: 11).

Gerek Modernleşme Okulu gerekse Bağımlılık Okulu ikili yapıyı tarif etmekle birlikte, bu yapının nasıl bir etkileşim içinde olduğunu açıklamada zamanla yetersiz kalmıştır. Geleneksel ve modern arasındaki bu ikili yapı durağan değil, dinamik bir ilişki içinde olup, geleneksel yapı modernizm kuramının öngördüğü gibi zamanla yok olmamış, farklı biçimlerde modernizme eklenmiştir. Bu değişim karşısında eklenme teorisi yeni çözümler getirmiştir.

Eklenme teorisinde, kapitalist öncesi ve kapitalist üretim biçimi birbirinden net ve kesin olarak ayrılmış değildir. Toplumda var olan bu ikili yapı birbiriyle etkileşim halindedir. Geri kalmış ülkelerde yerel kapitalizm, kapitalist olmayan ya da yarı kapitalist meta üretimi ile geçimlik ekonomi yan yana devam etmektedir. Modernleşme kuramı “modern” tanımına girmeyen tüm birimleri marjinal olarak nitelendirir ve görmezden gelirken; eklenme teorisi ikili yapı içindeki her parçayı önemser ve aralarındaki karmaşık yapıyı anlamaya çalışır. Eklenme teorisi modernleşmenin tümüyle başarıya ulaşmadığı savında hareket etmektedir. Modernizm sonucunda toplumlar Batılı toplumlara benzemekle birlikte, yerel farklılıkları varlığını sürdürmektedir (Tipps, 1973: 209-211).

Modernizmin eksik ya da tümüyle gerçekleşmesinin mümkün olmadığı savından hareket eden bir başka düşünce çoklu modernleşme ya da alternatif modernleşme söylemidir. Çoklu modernleşme söylemi, farklı grupların ve hareketlerin modernlik söylemlerini kendilerine ait kavramlarla yeniden içselleştirmeleri ve tanımlama çabalarıdır. Çoklu

modernleşme klasik modernliğin evrensel, tekçi ve evrimsel olarak ilerleme anlayışına eleştiriler yöneltmektedir. Tek güzergâhlı, kültür dışı modernlik anlatımı yerine, modernliğin çok güzergâhlı ve kültür-bağımlı yeni bir okumasını getirmektedir (Göle, 1998: 59).

Göle'ye göre çoklu modernliğin bazı temel özellikleri vardır. Çoklu modernleşme söylemi, modernizmin uygarlıklar arası çatışma, gelenek karşıtlığı gibi söylemleri aşar. Eş zamanlı olarak farklı tarzlarda modernleşme biçimleri olduğunu kabul eder ve bu durumu aslında modernizmin sürecinin bir parçası olarak değerlendirir. Farklı modernlik deneyimlerini öne sürerek görelî bir modernlik kavramı getirir (Göle, 2008).

Çoklu modernleşme kuramı özellikle modernizmde yaşanan eksik dönüşümleri açıklamada kullanılmakta, kentsel mekânda farklı modernleşme biçimleri için çoklu çözümler sunmaktadır. Çoklu modernleşme, modern olan/olmayan gibi bir ayrımı aslında modernleşme sürecinin bir parçası olarak kabul eder. Çoklu modernleşme söylemi, geleneksel-modern zıtlaşmasına karşı çıkararak, geleneksel ve modern öğelerin aynı coğrafyada yer aldığına dikkat çeker ve günümüz toplumlarında geleneksel ve modern biçimlerin daima bir çatışma içerisinde oldukları yolundaki düşüncüyü yanılığ olarak görür (Kaya, 2013: 44).

Şikago Okulu mekânsal ayrışma bakımından önemli çıkarımlarda bulunan ilk kent teorisisidir. Şikago Okulu geliştirdiği ekoloji kuramı ile kentsel mekandaki bireylerin birbiriyle ve çevreleriyle olan etkileşimini incelemiş, ayrışma biçimlerini ve bunun mekânsal sonuçlarını net olarak ortaya koymuştur. Ekoloji biliminden alınmış olan kavram ve süreçlerin kentsel mekana uyarlandığı ekoloji kuramında bireyler kent içinde diğer bireyler ve çevre şartlarıyla bir mücadele içindedir. Her grup hem kendi içerisindeki hem de diğer gruplarda bulunan bireylerle karşılıklı bağıllık ve etkileşim içerisindedir. Bu durum ortak-yaşarlık (symbiosis) ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Gruplar arasında yaşanan mücadelenin sonucunda kentsel mekândaki grupların dağılımı ve ayrışması ortaya çıkmaktadır.

Ekolojik kuramının önemli temsilcisi McKenzie kentte meydana gelen nüfus hareketlerini ve değişimi anlatmak için, aslında ekolojide kullanılan, yayılma (extension), mücadele (competition), yerine geçme (succession), istila (invasion) kavramlarını kullanmıştır. McKenzie'ye göre, topluluk içinde rekabet keskindir ve zayıf olanlar güçlü olanlar karşısında geri çekilmek durumundadır. Kent basitten karmaşık olana bir yönelim içindedir. Ekoloji kuramına göre kentte; a) gruplar arasında daima bir rekabet vardır, b) belirli bir grubun veya işlevin kentin belli alanlarında hâkimiyeti kaçınılmaz olup, c) sosyal ve ekolojik süreçlerin sonunda bir grubun istilasını, d) rakip bir grubun kesin hakimiyeti olasıdır (Park, 2015/ Park, 1936).

Şikago Okulu, ekoloji kuramı dışında getirdiği kent modelleriyle de mekândaki ayrışmayı anlamada etkili olmuştur. Burgess tarafından geliştirilen ortak merkezli çemberler modeli hem kentteki işlevsel hem de sınıfsal ayrışmayı ortaya koymuştur. Burgess kent modelini oluştururken arsa ve arazi fiyatları, kent içi ulaşım ağı, kentsel kullanım biçimleri ve gruplar arası etkileşimi esas almıştır. 1920’li yıllarda Burgess geliştirdiği bu model 1930’lü yıllarda Hoyt ve 1940’li yıllarda Harris ve Ullman tarafından geliştirilmiş ve farklı kent modelleri oluşturulmuştur. Şikago Okulu’nun önemli temsilcisi Wirth, kentin a) sahip olduğu nüfus büyüklüğü, b) bu nüfusun farklı toplumsal grupları içeren çeşitliliği ve c) nüfusun dar bir alanda yoğunlaşmasının sonucu olarak yeni bir yaşam tarzını beraberinde getirdiğini söyler. Kent yaşamı bu yönüyle kırdan çok farklı özelliklere sahiptir (Wirth, 2002: 77-106). Göçle kente yeni gelenler ancak asilime olarak bu yeni yaşam tarzına uyum sağlayabilir (Park ve Burgess, 2017: 35).

1970’lerde ortaya çıkan Davranışsal Yaklaşım bireylerin karar alma sürecini ve bu süreçte etkin olan faktörlerin mekândaki ayrışma biçimleri üzerindeki etkisini ele alır. Bireylerin yaşam tarzı, aile büyüklüğü, okul tercihleri, toplumsal statüleri, medeni durumu ve konut tercihleri kent içindeki grupların dağılımında belirleyicidir. Bu yaklaşımda gruplar arası farklılıklar kadar grup içi farklılık ve ayrışmalar da önemli kabul edilir. Barınma koşulları ve yerleşim biçimleri arasındaki farklılıklar kimi zaman bireylerin etnik kimliği ve kültürel farklılıklarından etkilenir. Bu yaklaşım mekânsal ayrışmayı bireysel tercih, algı ve kararların bir sonucu olarak görür (Caner ve Bölen, 2013: 160).

Determinist teoriye göre, mekânsal ayrışma mekânın ve bireylerin belirleyiciliği arasında gelişir. Kentlerin ve çevrelerinin karakteristikleri fiziksel ve işlevsel olarak ayrışmaktadır. Bireylerin sahip olduğu yaş, sınıf, eğitim vb. kişisel özellikler onları toplumdaki bazı gruplardan ayrıştırırken, diğerlerine daha yakın hale getirir. Bu farklı özellikler bireylerin toplumdaki izole olması, dışlanması, kabul görmesi vb. sonuçlar doğurur (Tümtaş, 2012: 56). Mekânsal ayrışmayı açıklamaya çalışan bir başka teorik bakış alt kültür teorisidir. Aslında daha çok kentteki suç ve sapkınlık ile çeteleşmeyi anlamaya yönelik gelişen alt kültür teorisi toplumdaki farklı grupların farklı sosyo-kültürel özellikleri nedeniyle gruplaştığı ve birbirinden uzaklaştığını ifade eder. Alt kültür, ana akım kültür ile çatışma halindedir ve bu nedenle kendi alanını yaratır. Bu özerk alan aslında mekânsal bir ayrışmayı da beraberinde getirir (Dolu, 2015: 395-435).

Mekânsal ayrışma konusunda diğer önemli bir kuramsal düşünce neo-Marksist düşünürlerden gelmektedir. Harvey, Castells ve Lefebvre’nin yer aldığı neo-Marksist kent düşünürleri özellikle sınıfsal ayırım üzerinde durmuştur. Lefebvre mekânın edilgen, coğrafi bir

alan olmadığını açıklar ve mekânın politik kimliğine vurgu yapar. Mekân, bir şey değil ancak şeyler arasındaki ilişkinin bir kuruluşudur, toplumsal olarak üretilir ve toplumsal faaliyetin ürünüdür. Lefebvre'e göre, hiçbir mekân toplumsal bakımdan tarafsız değildir, stratejik ve siyasi anlamlar taşıyan toplumsal bir üründür ve her üretim biçimi kendi mekânını üretmektedir (Lefebvre, 2014: 92).

Harvey, kentsel mekânın önemini kapitalist üretim ilişkileri içinde açıklamaya çalışır. Kentsel mekân yollar, köprüler, konutlardan oluşan yapıları çevresiyle, kapitalizmin sermaye birikim sürecinde yaşadığı tıkanıklığın aşılmasında büyük bir rol oynamaktadır. Harvey'e göre, mekânsal ayrışma insanların kendi isteklerinin ötesinde kapitalist üretim sürecinin getirdiği olumsuzlukların ve eşitsizliğin bir sonucudur. Castells'in kentsel çalışmalar alanına yaptığı en önemli katkı, yeniden üretim süreçlerinin yarattığı çelişkileri kentsel düzeyde sistematik ve ayrıntılı biçimde kavramsallaştırmasıdır. Castells, gelişmiş kapitalist ülkelerde kentsel mekânın yalnızca üretim ve dağıtım işlevleriyle açıklanamayacağını, tüketim işlevinin de süreçte yer alması gerektiğini vurgular. Castells'e göre kentler emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği alanlardır (Castells, 1997: 28).

Neo-Marksist düşünürler kentin kapitalist sistemdeki işlevi, kentteki sınıf mücadelesi ve bu mücadelenin mekânda neden olduğu ayrışma ve çatışmaların anlaşılması konularında büyük katkı sağlamakla birlikte, kentteki tüm ayrışma biçimlerini sınıfsal bir zemine indirgedikleri ve din, milliyet, etnik temelli ayrışmaları göz ardı ettikleri gerekçesiyle eleştirilmektedir (Caner ve Bölen, 2013: 160).

Mekânsal Ayrışmanın Nedenleri

Gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm toplumlarda ayrışma farklı derecelerde ama mutlaka görülür. Ayrışma evrensel olmakla birlikte ayrışma biçimleri sınırsızdır. İnsanların var ettiği her ayrışma mekânda kendisine yer bulabilir. Kentin tarihi ve kültürel gelişimi, ülkedeki etnik, dini ve ekonomik yapı, dış ve iç göç hareketleri, gelir dağılımı, yaş, cinsiyet, gelenekler, alışkanlıklar, zevk ve tercihler vb. sayısız etken ayrışmayı belirleyen koşullardır. En eski kentsel ayrışma biçimi sınıfsal nitelikte olan ve gelire dayanan ayrışmadır.

Eski Sümer uygarlığı gibi erken bir dönemde bile, saray ve tapınak çevresinde konut sahibi olmak ciddi bir mali güç gerektirmekte, toplum gelir düzeyine göre ayrılmaktadır (Çığ, 2012: 82). Engels sanayi kentlerinde işçi mahalleleri ile burjuva malikânelerinin yan yana ama birbirini görmeden bir arada yaşadıklarını anlatır, bu kentlerdeki gelir uçurumuna dikkat çeker. Londra, Birmingham, Leeds, Manchester vb. kentlerde sanayileşme sayesinde ciddi bir servet ve zenginlik üretilirken, işçilerin yaşadığı evlerdeki sefalet ve yoksulluk ironiktir (Engels, 1997: 54).

Sınıfsal ayrışma aslında kapitalist üretim biçiminin yayılması ile artmış ve yaygınlaşmıştır. Kapitalist üretim gerek getirdiği işbölümü ve uzmanlaşma gerekse üretim araçlarında neden olduğu tekelleşme sonucunda adil bir paylaşımın izin vermez. Sermayenin gereklilikleri toplumu ve mekânı biçimlendirmekte, üretimin örgütlenme biçimi ve mevcut teknolojik gelişmeye göre yoğun ya da seyrek, hiyerarşik ya da şebekesel mekân yapılanmaları ortaya çıkmaktadır (Tümtaş, 2012: 60).

Kentteki gelire dayalı sınıfsal ayrışma günümüzde derinleşerek devam etmektedir. 1980 sonrası artan neo-liberal politikalar devletin geri plana çekilmesi, sağlık ve eğitim başta olmak üzere kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, artan esnek üretim biçiminin emek piyasasına getirdiği kayıplar ile kayıt dışı ekonominin giderek büyümesi kentlerde gelire dayalı ayrışmayı artırmaktadır.

Brezilya'da yapılan bir çalışmada, kentlerde gelire dayalı ayrışma ve izolasyonun derinleştiği tespit edilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak kimi toplumsal gruplar kent yaşamından geri çekilmekte, gelir grupları arasında fırsat eşitsizliği ortaya çıkmaktadır (Feitosa, 2007: 300). Türkiye'de yapılan bir çalışmada, beyaz yakalıların hem eğitim hem de gelir düzeyi bakımından toplumun diğer kesimlerinden ayrıştığı, mavi yakalılar ile iletişim kurmaktan özenle kaçındıkları belirtilmiştir (Yanıklar, 2011: 172).

Mekânsal ayrışmanın bir diğer yaygın biçimi ırk ve etnik köken temelli olanıdır. Irka dayalı ayrışma tarihteki kolonileşmenin bir sonucudur. Batılı kapitalist ülkelerin sömürge imparatorlukları kapsamında sahip oldukları koloniler ırkçı mekânsal ayrışmanın öncü alanlarıdır. Koloni kentleri ırksal farklılıklara göre şekillendirilmiş, beyaz adamın diğerine üstünlüğünü ve hâkimiyetini devam ettirecek biçimde tasarlanmıştır. Bu ırksal mekânsal ayrışmanın en belirgin örneği, Güney Afrika Cumhuriyetidir. Azınlık olan beyaz adamın toplumsal kontrolü sağlaması ve kaynakları yönetmesi için kentler kalın sınırlarla çizilmiş yaşam alanlarına ayrılmış, siyahlar ciddi bir sosyal ayrıştırmaya maruz bırakılmıştır (Tümtaş, 2012: 69). Benzer bir kent tasarımı Hindistan için de geçerlidir. Delhi'nin İngiliz mimarlarca yapılan imar planı beyaz ve diğer renklerin karışmaması üzerine tasarlanmış, İngilizlerin yaşam alanı adeta ayrı bir kent olarak, kent içinde inşa edilmiştir (Dupont, 2004: 160).

Genelde bu ırk temelli ayrışmalar gelir ve eğitim düzeyi, meslek, sosyal statü, sentin kent içindeki konumu vb. farklılıklar tarafından beslenmektedir. Azınlıkların yaşadığı alanlarda daha fazla suç işlenmesi, eğitim ve sağlık olmak üzere kamusal hizmetlerin yetersizliği, yaygın biçimdeki işsizlik ve yoksulluk egemen ırk dışındaki her grubu toplumda aşağı doğru çekmektedir. Toplumda oturmuş önyargı ve davranış kalıpları ise, bu durumu düzeltmek bir yana pekiştirmektedir (Charles, 2003: 170/ Höschle vd., 2015: 7). ABD Detroit kentinde

yapılan bir çalışmada, üst gelir grubuna mensup beyazlar ile siyahlar arasında yaşam biçimi ve eğitim konularında büyük benzerlikler olmasına karşın, siyahların konut alanlarında hareketliliğinin çok daha sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır (Darden ve Kamel, 2000: 3-5).

ABD’de her on yılda bir düzenli yapılan ayrışma ve maruz kalma anketlerine göre, ülke genelinde yaşanan ayrışma etnik gruplara göre değişkenlik göstermektedir. Buna göre Asya kökenli Amerikalıların maruz kalma endeksi 1980 yılında 0.2, 1990 yılında 0.26, 2000 yılında artış göstererek 0.3 olarak gerçekleşmiştir. Siyahlar için maruz kalma endeksi, Amerikan toplumunda diğer etnik gruplara göre çok daha yüksektir. 1980 yılında 0.65 olan oran, 1990 yılında 0.61, 2000 yılında 0.59 olarak gerçekleşmiştir. ABD toplumunda giderek nüfusu artan Latin kökenli Amerikalılara yönelik maruz kalma endeksi ise giderek artmaktadır. 1980 yılında 0.4 olan oran, 1990 yılında 0.5’e ulaşmış, 2000 yılında maruz kalma oranı siyah Amerikalıların seviyesine yaklaşmış ve 0.55 olarak gerçekleşmiştir (Iceland vd. 2002: 3-73). 2010 yılında maruz kalma endeksi siyahlarda 0.7, Latin kökenliler için 0,63’e ulaşmıştır (jchs.harvard.edu., 12.08.2020).

Tarihsel olarak bir başka ırki ayrışma biçimi Yahudilere uygulanan “getto”laşmadır (Schnell vd., 2015: 187). İlk olarak Venedik’te uygulanan getto, sadece Yahudilerin kaldığı ve geceleri kapatılan bir kentsel alandır. Amaç Yahudi nüfusu tümüyle diğerlerinden ayırmaktır. Gettoda ayrışma o kadar belirgindir ki, bu durumu Sennett “dokunma korkusu” olarak adlandırmaktadır (Sennett, 2002: 192).

Göç, özellikle büyük kentlerin ekonomik ve sosyal yapısının gelişimi, yeni kentsel alanların üretilmesi ve konut bölgelerinin fiziksel ve demografik dağılımı ile grupların mekânsal ayrışması üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa'ya doğru göç akışlarının son zamanlarda artması, artan sosyal eşitsizlikler ve zayıflamış bir refah devleti ile birlikte, Avrupa kentlerinde sosyal ve konut ayrımcılığını pekiştirmiştir. Büyük kentlerdeki göçün getirdiği yeni tür dinamikler, özellikle demografik değişiklikler ve gayrimenkul spekülasyonlarıyla desteklenince hem soylulaştırmayı körüklemekte hem de banliyölerdeki yoksulluk ve sınıf ayrımcılığını derinleştirmektedir (Benassi vd., 2020: 2).

Batı Avrupa'da, göçmenler genellikle konut piyasasında dezavantajlı pozisyonlarda bulunmakta, çoğunlukla daha az arzu edilen mahallelerde yaşamaktadır (Özüekren ve Karahan, 2010: 358). Konut alanlarındaki ayrımcılık uyum sürecini sekteye uğratmaktadır. Göçmen mahalleleri, çoğu zaman, toplumsal dışlanmışlığın ve sosyal ayrışmanın merkezi konumundadır. Diğer taraftan, Massey’ın mekânsal asimilasyon teorisine göre, göçmenler ev sahibi ülkede ne kadar uzun süre kalırsa, sosyal merdiveni tırmanma potansiyeli o kadar yüksek olacak, ayrışma nispeten azalacaktır. Bu dönüşüme bir kültürleşme süreci de eşlik edecektir

(Massey, 1985: 319). Ancak özellikle refah devletinin etkisinin azaldığı ve sanayisizleşmenin yaygın hale geldiği günümüz Batı ülkelerinde göçmen ve etnik azınlıklara karşı hem ayrımcılığın hem de şiddetin arttığı bir gerçektir. Uzun zaman kalmış olmak göçmenlerin belli sorunlarını aşmasına yardımcı olmakla birlikte, toplumda genel anlamda kabul gördükleri anlamına gelmemektedir.

Çoğu zaman konut fiyatları, etnik kimliklerin mekânsal dağılımı ve mekânsal ayrışma arasında bir bağ bulunmaktadır (Zubrinsky ve Bobo, 1996: 337). Bu üçlünün birbirini etkileme derecesi o yöredeki kira fiyatlarından yöre sakinlerinin demografik ve etnik özelliklerine kadar onlarca faktörü etkilemektedir. Özellikle göçle beslenen kentlerde kentsel mekândaki sosyal ve etnik ayrışma konut alanlarının gelişimini etkilemektedir. İspanya ve İtalya’da yapılan bir çalışmada, etnik kimlik ile göçmenlerin varlığının konut piyasasını olumsuz etkilediği görülmüştür. Yaşanan olumsuz durum azınlık ve göçmenleri kentsel mekânda dışlanmaya iterken, yerli halk da kira ve konut fiyatlarındaki düşüşle mali kayıplar yaşamaktadır (Benassi vd., 2020: 11). Mekânsal ayrışma ne kadar büyük olursa, etnik azınlıkların ev sahibi topluma sosyal uyumu o kadar zor olmaktadır (Yamamoto, 1993: 150).

Türkiye’de Mekânsal Ayrışma Biçimleri

Türk toplumunda kentsel mekânda farklı dönemlerde farklı ayrışma biçimleri görülmektedir. Osmanlı Devleti’nde kentsel mekânda, asalet ve gelir düzeyi dışında, en büyük ayrışma biçimi din temellidir. Ümmet üzerinden halkın tanımlandığı düzende dini esaslar mekâna hâkimdir. Mahalleler dine göre ayrılmış, çoğu zaman, her dini grup kendi mahallesinde yaşamını sürdürmüştür (Ortaylı, 2013: 55). Gerek Osmanlı Devletindeki artan toprak kayıpları gerekse yaşanan demografik hareketlilik sonunda farklı dini grupların Anadolu’dan ayrılması bu ayrışma biçiminin etkisini yitirmesine neden olmuştur. 1906 yılında Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerin toplam nüfus içindeki oranı beşte bir iken, 1927 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde bu oran kırkta bire düşmüştür (Çataklı, 2019: 189). Yaşanan demografik hareketlerle, Anadolu dini ve etnik çeşitliliğini kaybetmiştir.

Osmanlı Devleti’nin Sanayi Devrimini gerçekleştirememiş olması, onu gelişen Batılı kapitalist ekonomiler karşısında bir pazar haline getirmiştir. Modernleşme kuramında bahsedildiği gibi, geleneksel yapıdaki topluma kapitalist üretim biçiminin girmiş olması hem üretim biçiminde hem de toplum yaşamında ikili bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti, Batı’nın artan gücü karşısında bir yandan siyasi anlamda bütünlüğünü korumaya çalışırken, bir yandan da siyasi, sosyal ve kültürel anlamda bir modernleşme sürecine girmiştir. Ancak ekonomik ve sosyal temeli olmayan bu modernleşme (Batılılaşma) süreci Devleti ayakta tutmakta faydalı olmadığı gibi, toplumda derin izler bırakan bir ikili ayrışmayı

da ortaya çıkarmıştır. Alaturka ve alafranga olarak adlandırılan bu ikili ayrım farklı iki yaşam tarzını, siyasi ve sosyal düşünceyi temsil etmiştir.

Kapitalist üretim süreci Osmanlı kentlerinde de ciddi bir değişimi tetiklemiş, İzmir, Selanik, Beyrut ve İstanbul gibi liman kentleri Batılarla temas edilen, kısmen modernleşen yerleşim yerleri olarak diğerlerinden ayrılmıştır. Bu liman kentleri nispeten küresel pazar için üretim yapar hale geldikçe, kentsel mekân ve toplum bu üretim biçimine uygun olarak dönüşmüştür. Telgraf, tramvay, demiryolu vb. modernleşmeyi sağlayan teknolojik gelişmeler Osmanlı toplumunu kapitalist pazarla bütünleştirirken, yeni ve Batılı bir kentli sınıf yaratmıştır (Eldem vd., 1999: 69).

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve kültürel mirası olan eksik modernleşme süreci Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Batı ülkelerine yetişme gayretindeki asker-sivil bürokrasi, halk nezdinde pek de karşılığı olmayan, pozitivist ve jakoben bir modernleşme sürecini hayata geçirmiştir. Çoğu zaman halk tarafından bir dayatma olarak algılanan bu Batılılaşma çabaları toplumda Batıcı seçkinler ve cahil halk biçiminde istenmeyen bir ayrışma doğurmuştur (Karpas, 2010: 51). Kemalist dönemde modernleşme süreci ciddi bir siyasi kararlılıkla uygulanmıştır. “Modern bir yurttaş” oluşturmak gayesindeki bu girişim Batılı tarzda yaşam biçimi, davranış kalıpları ve söylemi içermektedir (Göle, 2017: 32).

Cumhuriyetin Batılılaşma çabasının mekândaki karşılığı Ankara'dır. Başkent Ankara'nın imarı dönemin iktidarının başarısı olarak görülmüş, rejim kurmak istediği modern toplumu Ankara'da inşa etmeye çalışmıştır. Modern bir Ankara projesi, Ankara'da iki ayrı Ankara ortaya çıkarmıştır. Samanpazarı ve kale civarındaki köylü ve eski Ankara ile Kızılay'daki modern ve kentli bir Ankara mekânda net bir biçimde ayrılmaktadır (Şimşir, 2006/ Tankut, 1990). Bu ayrışmanın izleri halen günümüz Türkiye'sinde siyasi ve kültürel alanda devam etmektedir.

1950'li yıllarla birlikte Marshall yardımının neden olduğu tarımda makineleşme, çok partili hayata geçişin getirdiği sosyal rahatlama ile demiryolu ve karayollarının ülke genelinde yaygınlık kazanmasının neden olduğu ulaşım maliyetlerindeki ucuzlama Türkiye'de kırdan kentte olan iç göçü tetiklemiştir. Türkiye'de iç göç gerçek anlamda bu dönemde başlamış ve 1980'li yıllara kadar aralıksız devam etmiştir. 1960 yılında 6,9 milyon olan kentli nüfus, 1980 yılında 20 milyona ulaşmıştır. Üstelik bu göçün dörde üçü İstanbul, Ankara ve İzmir'e yönelmiştir. Bu durum adı geçen kentlerdeki altyapıyı işlemez hale getirmiş, artan konut ihtiyacı karşılanamaz hale gelmiştir. Göçmenler kendi konut üretim biçimini geliştirmiş, “gecekondular” bu döneme damgasını vurmuştur.

Gecekondu sadece bir konut sorunu olarak değerlendirilmemelidir. Türkiye'deki en yaygın mekânsal ayrışma biçimidir. Gecekondu günümüz içinde sonuçlar doğuran, siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri olan çok boyutlu bir toplumsal fenomendir. Gecekondulaşma ne köylü ne de kentli bir insan tipi ortaya çıkarmıştır. Aslında çoklu modernleşme ya da aksak modernleşme süreci olarak adlandırılabilir gecekondulaşma sonunda modernizmin öngördüğü (laik, eğitilmiş, kentte düzenli gelire sahip, fırsat eşitliğine inanan, bireyselleşmiş vb.) ölçütlere sahip kentli tipi ortaya çıkarmamıştır. Diğer taraftan, artık kentte yaşayan bu insanlar köylü de değildir. Kıray'ın dediği gibi, Türk gecekonducuları Latin Amerika'daki örneklerinden farklı olarak yoksulluk kültürü içinde umutsuz mekânlara dönüşmemiştir (Kıray, 1998: 43). Bilakis Türkiye'deki gecekonducular aslında kentle bütünleşme isteğine sahiptir (Erman, 2002: 293).

1955 yılında Türkiye'de tahminen 50 bin gecekondu varken, bu sayı 1965 yılında 430 bine, 1980 yılında 1,2, 2010 yılında 2,2 milyona ulaşmıştır (Keleş, 2017: 541). Gecekondu sayısındaki bu artışın bir nedeni durmadan devam eden iç göç iken; bir diğer nedeni gecekonducuların siyasileşmesidir. Her imar affı yeni gecekondu alanları için bir gerekçe olmuştur. Sanayileşme sürecindeki Türkiye'nin ucuz emeğe duyduğu ihtiyaç gecekondulaşmanın önünü açan bir diğer etkidir. Türkiye'deki gecekonducularda mekânsal ayrışma biçimlerinden olan kümelenme ve odaklanma sıkça görülmektedir. Kendi içinde tampon mekanizmalar geliştiren, akrabalık ve hemşehriliğe dayalı bir ağ örüntüsü inşa eden gecekonducular kentsel mekânda bir arada bulunmaya önem vermiş, hem iş bulma hem de gecekondu yapma konusunda birlikte davranmışlardır.

Gecekonducular 1950'li yıllardan itibaren ciddi bir toplumsal ayrışmaya maruz bırakılmıştır. Batılı, modern kentliler tarafından reddedilen bu köylüler sıkça kentleri köylüleştirdikleri eleştirisiyle karşı karşıya kalmışlardır (Şenyapılı, 1982: 62). Kentler mekânsal olarak imarlı-imarsız alanlar diye ikiye bölünmüş, bu fiziksel bölünmüşlük toplumda siyasi ve kültürel bir karşıtlık yaratmıştır. Özellikle modernizm etkisinin hissedildiği, 1950-1970 arası dönemde, gecekondu ve orada yaşayanlar; kentli alışkanlıkları olmayan, çok doğuran, hiç tiyatroya gitmeyen, hijyen kaygısı taşımayan insanlar olarak nitelendirilmiştir (Erman, 2013: 243). Gecekonduya yaşayanların, kentte kalış süresine bağlı olarak, dönüşeceği umut edilmiştir.

1980 sonrası Türkiye'de her alanda önemli kırılmalar yaşanmıştır. 1980 Askeri Darbesi sonrasında Türkiye'de oluşan yeni apolitik ortam siyasal içerikli söylemlerin zayıflamasına neden olmuştur. Bu dönemde yeni imar afları sayesinde apartmanlaşma sürecine giren gecekondu bölgeleri toplumda daha çok kabul görmeye başlamış, gecekonducular hakkındaki

meşruiyet tartışması geri plana itilmiştir. Postmodernizmin getirdiği, modernizm karşıtı söylem gecekonduları modernizme göre dönüştürme işinin rafa kaldırılmasına neden olmuştur. Zaten 1980 sonrasında kentin fiziksel görünümüne egemen olan gecekondular, siyasi ve kültürel olarak da kentlerde belirleyici hale gelmiştir. Gecekondular kültürü bir çoklu modernleşme örneği olarak kente eklenmiş, hatta ekoloji kuramında olduğu gibi, kentteki gruplar arası çatışmada galip gelerek, “baskın kültür” olarak kenti ele geçirmiştir.

Türkiye’de 1980 sonrası artan neo-liberal politikalar kentsel mekânda gelir düzeyi üzerinden yapılan mekânsal ayrışmayı daha da artırmaktadır. İşçi haklarının gerilemesi, refah devletinin çözülmesi, yurttan müşteriye geçiş, küresel pazarda emeğin karşılaştırmalı üstünlüğe göre belirlenmesi alt gelir gruplarını zora sokmaktadır. Bu dönemde kentler üretim merkezi olma işlevini yitirmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle eşitsizlik ve işsizlik kalıcı hale gelmekte, 1980’li yıllara kadar göçmenler arasında görülen “nöbetleşe yoksulluk” günümüzde “kalıcı yoksulluk” halini almaktadır. Adana’da yapılan bir çalışmada, üst gelir grubuna mensup kimselerin ortak kentsel alanları yoksullar ile kesinlikle paylaşmak istemediği ortaya çıkmıştır (Özservet, 2013: 41). Diyarbakır’da yoksulluk üzerine yapılan bir çalışmada, asgari ücretin altında çalışanların % 51’inin Sur ilçesinde, üst gelir grubuna mensup olanların ise % 68’inin Kayapınar ilçesinde yaşadığı, kentteki ayrışmanın derinleştiği tespit edilmiştir (Karaman, 2020: 29). Ankara’da Çayyolu, Oran, Kuru Sitesi, Konutkent, Beysukent vb. semtler birer refah adası gibi kentin ortasında yükselmekte, diğer bölgelerle net bir biçimde ayrışmaktadır (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011: 180). Kentsel mekândaki bu derece ayrışmanın kentsel gerilimi körüklediğine şüphe yoktur.

Günümüzde, 1980 öncesi gecekondular üzerinden yapılan tartışmalar tüketim toplumunun getirdiği yeni kalıplara göre sürmektedir. Artık apartmanda oturmak kentli olmak anlamına gelmemekte, kapalı siteler hem mekânsal ayrışmanın en yaygın biçimleri haline gelmekte hem de kentli kimliğini yeniden tarif etmektedir. Bu kapalı siteler kent içinde adeta birer kale gibi görünmekte, kendi içinde homojen bir zümre yaratırken, toplumun geri kalanından kesin bir biçimde ayrışmaktadır (Güven ve Kar, 2013/ Kuyrukçu, 2015). Bu tür siteler a) iyi bir yatırım, b) ortak yaşam tarzı, c) güvenlik kaygıları ile alınmakta, korku kültürü ile kentsel mekânda yaygınlık kazanmaktadır (Özgür, 2006: 83). Kapalı siteler bir nesneye duyulan ihtiyaçtan çok, bir farklılaşmanın getirdiği bir ihtiyaçtır (Baudrillard, 2002: 103).

Bu ana ayrışma biçimleri dışında Türkiye’de kimi gruplar kentsel mekânda ciddi bir ayrışmaya her dönem maruz kalmıştır. Çingene (Çelik ve Şahin, 2012), Aleviler (Aktaş, 1999) ve farklı hayat tercihine sahip kentliler bu gruplar arasındadır. 1980 sonrası artan terörle birlikte zorunlu göçle kentlere gelen Kürtler başka bir ayrışma biçimi olmuştur. Özellikle

İstanbul, Mersin, Adana gibi kentlerde Kürt göçü yalnızca mekânsal ayrışmayı değil, siyasi ve sosyal ayrışmayı da beraberinde getirmektedir. Terör olaylarının neden olduğu zorunlu göç, farklı kentlerde binlerce yıldır birlikte yaşayan Türk ve Kürtleri, aynı kentte yaşayan komşular haline getirince karşılaşmalar ayrışmayı beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de son dönemde artan bir başka ayrışma biçimi, dış göçün getirdiği sığınmacıların maruz kaldığı ayrışmadır. Hâlihazırda dünyanın en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkesi olan Türkiye ne sığınmacıların uyum sürecine ne de farklı ırka mensup insanlarla birlikte yaşama kültürüne adapte olmuş değildir. Türkiye’de 6 milyon yabancı yaşamakta, her hafta 5 bin Afganlı Türkiye’ye giriş yapmaktadır (goc.gov.tr., 08.11.2019). 4 milyon Suriyeli Türkiye’de geleceğini inşa etmeye karar vermiş durumdadır. Türkiye göçmenler için bir “hedef ülke” haline gelirken, aynı zamanda, Türk toplumu kendi kültürü dışında bir göçmen kitlesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Önümüzdeki dönemde Türkiye’yi zorlu ve sabır isteyen bir uyum süreci beklemektedir. Kuşkusuz bu uyum süreci yeni mekânsal ayrışmaları beraberinde getirecektir.

2. Genel Olarak Şanlıurfa ve Kentsel Dinamikleri

Şanlıurfa Türkiye'nin dokuzuncu en kalabalık kentidir. 1990 yılında 1 milyon olan kent nüfusu, 2000 yılında 1,4 milyona, 2009 yılında 1,6 milyona, 2019 yılında ise 2 milyona ulaşmıştır. Bu nüfusa kentte yaşayan 450 bin civarındaki Suriyeli sığınmacı dâhil değildir. Şanlıurfa’da nüfusun önemli bir bölümü kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 44,53’tür. Şanlıurfa köyden kente göç alırken; İstanbul, Gaziantep ve Mersin illerine önemli ölçüde göç vermektedir. 2007-2019 arası dönemde 428 bin kişi kente gelirken, aynı dönemde, 565 bin kişi kentten göç etmiştir. Başka bir deyişle, Şanlıurfa’nın nüfusu 12 yılda 137 bin azalmıştır. Kent nüfusu göç vermesine rağmen artmaktadır. Bu durumu kent içindeki yüksek doğum oranı ile açıklamak mümkündür. 2016 yılında Türkiye genelinde toplam doğurganlık hızı 2,11, 2017 yılında 2,07 iken; Şanlıurfa’da bu oran 2016 yılında 4,02, 2017 yılında 4,29 olup, Türkiye’deki en yüksek orandır (tuik.gov.tr., 08.08.2020).

Şanlıurfa’da kentleşme sanayiye dayalı olarak değil de tarıma dayalı gelişmektedir. Bu durum hem kentleşmenin sağlıklı gelişimi etkilemekte hem aşiret ve cemaatler gibi kapalı toplum yapılarının kent içinde etkinliğini sürdürmeleri için bir zemin hazırlamaktadır. Şanlıurfa’da kentte yaşayanların bir bölümü ya gelirinin tümünü tarımdan sağlamakta ya da tarımdan ek bir gelir elde etmektedir. Şanlıurfa’da doğrudan tarımdan sağlanan gelirin toplam gelire oranı % 28,8’dir. Bu oran Türkiye geneli için % 9,8’dir. Şanlıurfa’da istihdam edilenlerin

% 35'i tarım alanında istihdam edilmektedir. Şanlıurfa'dan yapılan ihracat içinde tarım ürünlerinin payı % 56'dır (KKA, 2012).

Aşiretler iş dünyasından siyasete, tarım arazilerinden emlak sektörüne kadar her alanda etkindir. Kentin kanaat önderlerinin bir bölümü bir aşiret ya da aileye mensuptur. Hangi partiden olursa olsun her seçim döneminde milletvekilliği, il genel meclisi üyeliği ya da delege olarak seçilenlerin bir bölümü aşiret ya da ailelerdendir. İzol, Mersavi, Berazi, Ketî, Badıllı, Bezki, Karakeçili, Kırvar, Şeyhi, Şeddadi vb. büyük aşiretlerin bulunduğu Şanlıurfa'da, Sencer'in yaptığı araştırmaya göre kırsal nüfusunun % 92,6'sı ve kent merkezi nüfusunun % 80,9'u aşiret kökenlidir (Sencer, 1993: 335). 2004 yılında Güneydoğu Anadolu'da yapılan bir anket çalışmasında, ankete katılanların % 23,1'i "aşiret üyesi" olduğunu söylemiştir. Bölgede en yüksek orana sahip il % 42,3 ile Şanlıurfa iken, daha sonra % 36,2 ile Mardin gelmektedir. Aşiret üyeliğinin en düşük olduğu il % 4,6 ve % 4,2 ile sırasıyla Kilis ve Gaziantep illeridir (Erkan, 2005: 252).

Şanlıurfa'da kente hâkim olan üç ayrı toplumsal grup vardır. "Kentlin yerlisi" şeklinde ifade edilebilecek Türklerin yanında Kürtler ve Araplar diğer toplumsal kesimleri oluşturmaktadır. Kentin yerlileri öteden beri kente yerleşmiş, herhangi bir aşiret mensubiyeti olmayan kimselerdir. Kentin ekonomik ve kültürel yaşamında söz sahibi olan bu kitledir. Kent nüfusunun büyük çoğunluğu "Kürmanç" ve "Zaza" Kürtlerinden oluşmakla birlikte, Arap nüfusu da önemsenecek düzeydedir. Kürtler ve Arapların önemli bir bölümü aşiret üyesidir.

Şanlıurfa'da diğer kentlerde görülen gelir düzeyi ve eğitim seviyesinin getirdiği mekânsal ayrışmalar dışında kentlin kimliğinin neden olduğu farklı ayrışma biçimleri görülmektedir. Bunlardan ilki, aşiret kültürünün neden olduğu ayrışmadır. Yukarıda bahsedildiği gibi, kentteki herkes aşiret üyesi değildir. Bu nedenle aşiret üyesi olan-olmayan biçiminde bir ayrım kentte belirgin olarak görülmektedir.

Aşiret sanılanın aksine köyden kente geçiş döneminde yaşanan kentleşme süreciyle birlikte yok olmamış, bilakis gerek devletin tutumu gerekse kentlin tarıma dayalı kentleşmesi nedeniyle değişim geçirerek yaşamını sürdürmektedir. Kentte yaşayan aşiret üyeleri kentli olma özelliklerinden önemli oranda yoksundur. Yapılan bir saha çalışmasında, kentte yaşayan aşiret üyelerinin %55,5'inin köyde arazisi bulunduğu ve gelirinin önemli bir bölümünü köyden elde ettiği anlaşılmıştır. Aşiret üyelerinin %73,7'si borç paraya ihtiyaçları olduğunda bunu aşiret üyelerinden temin etmektedir. Aşiret üyelerinin %70'i bir resmi kuruma işi düştüğünde ilk etapta akrabalarından yardım isteyeceklerini ifade etmişlerdir (Uluç ve Karasu, 2015: 225). Rakamlardan anlaşılacağı üzere, aşiret üyeleri kent yaşamı içinde kendi "koza"larını oluşturmuş, dışa kapalı bir yaşam sürdürmekte ve kentten ayrılmaktadırlar.

Zaman içinde kentsel yaşamla birlikte, akrabalık ve kan bağlarının gevşemesi ve değişen üretim ilişkileri içinde toprağın temel üretim aracı olmaktan çıkması nedeniyle aşiret eski gücünü belli ölçüde yitirmiş olsa da, hem bireye güvenlik sağlayan bir kalkan hem de toplumsal ve sosyal ihtiyaçları gideren bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. Kentte yoluna devam eden aşiret kültürü aşiret kökenli olmayan kentliler üzerinde farklı biçimlerde baskı yaratmakta, aşiretin getirdiği güven ve ilişki ağı diğerleri için bir olumsuzluk yaratırken, aşiret üyeleri kent içinde pozitif bir ayrımcılığa sahip olmaktadır.

Aşiret anlamında asıl ayrışma aşiretler arasında yaşanan rekabetin getirdiği ayrışmadır. Aşiret sosyolojik olduğu kadar siyasal bir birliktir. Aşiretin çıkarlarını korumak, aşireti dışa karşı daha güçlü hale getirmek, ekonomik zorluk geçen üyelere yardım etmek, aşiret üyeleri ile kamu kurumları arasında aracılık etmek aşiret reisinin görevleri arasındadır. Bu anlamda ciddi bir siyasi güç çekişmesinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Türkiye gibi tüm rant ve ayrıcalıkların siyasal ölçütlere göre paylaşıldığı; iş bulma, ihale alma, tayin yaptırma, terfi etme vb. günlük bürokratik işlemlerin bile siyaset etrafında şekillendiği bir toplumda aşiretlerin siyasal iktidarın uzağında kalması mümkün değildir. Bu siyasi yapı aşiretin devam etmesine neden olan en önemli etkidir (Karasu, 2018: 62).

Şanlıurfa'da yaşanan bir diğer mekânsal ayrışma biçimi etnik kimliğe dayalıdır. Uzun zamandır bir arada yaşama kültürünün iyi bir örneği veren Şanlıurfa'da üç farklı etnik kökenden insanlar birlikte yaşamaktadır. Daha çok kentte yaşayan Türkler ile ilçelere dağılmış Arap ve Kürtler iç içe ama birbirine karışmadan yaşamakta, Osmanlı dönemindeki etnik kimliklerde olduğu gibi, birlikte ama bütünleşmeden yaşamlarını sürdürmektedir. Harran, Akçakale ilçelerinde daha çok Arap kökenli yurttaşlar yaşarken; Suruç, Viranşehir, Hilvan ilçelerinde Kürt kökenli yurttaşlar ağırlıklıdır. Türklerin tümü, Kürtlerin bir bölümü kentte yaşarken, Arapların önemli bir çoğunluğu halen kırsalda yaşamaktadır.

Kent içinde farklı mahallelerde yaşayan bu etnik gruplar birbirlerinin farklılıklarına saygı duyarak, hassasiyet göstererek yaşamaktadır. Diğer taraftan, etnik kimlik üzerinden olmamakla birlikte kentli-köylü, görgülü-görgüsüz vb. ayrışma biçimleri kentte hissedilir derecede görülmektedir. Özellikle kent içinde güçlü olan, sermayeyi elinde tutan ve kent siyasetine yön veren, çoğunluğu Türklerden oluşan kentliler ile kente göç etmiş ve aşiret olmanın tüm ayrıcalıklarını kullanan gruplar arasında ciddi bir güç mücadelesi görülmektedir.

Şanlıurfa'da yaşanan bir diğer ayrışma biçimi 2012 yılında başlayan Suriyeli sığınmacı göçünün neden olduğu ayrışmadır. Kısa sürede, ciddi miktarda Suriyelinin kente gelmiş olması birçok soruna neden olmuştur. Şanlıurfa'da yapılan bir saha çalışmasının sonuçlarına göre, Urfalılar kira fiyatlarında artış, kamu hizmet yükünün artışı, toplumsal düzenin bozulması,

ahlaki değerlerin aşınması konularında Suriyeli sığınmacılardan şikâyetçidir. Urfalılar, sığınmacıların kentteki ücret seviyesini düşürdüğü ve iş gücü piyasasında ciddi bir rekabete neden olduğunu düşünmektedir. Urfalıların % 66,4'ü Suriyeli sığınmacıların uyum sağlamada başarılı olmadığı görüşündedir. Urfalıların % 43,6'sı Suriyelilere yardım yapılmasını doğru bulmamaktadır. Kentin üçte birinin yeşil kartlı olduğu Urfa'da, özellikle alt gelir grupları, Suriyelilere yapılan yardımlardan şikâyetçidir. Bu grupta yer alanlar, kendilerine yapılan yardımların şimdi Suriyelilere yapıldığını, kendilerinin göz ardı edildiğini iddia etmektedirler (Karasu, 2016: 1009).

Diğer taraftan, göç yalnızca Urfalılar üzerinde değil Suriyeliler için de bir çok soruna neden olmuş, yaşanan sorunlar ve göçün getirdiği travma mekânsal ve toplumsal ayrışmayı hızlandırmaktadır. Yapılan saha çalışmasının sonuçlarına göre, Suriyeli sığınmacıların % 58'i yalnızca diğer Suriyeliler ile görüşmektedir. Bu oranın yüksek çıkmasında dil sorunu etkilidir. Suriyelilerin % 81,6'sı dil sorunu yaşamaktadır. Özellikle Suriyeli gençler yalnızca Suriyeli gençlerle vakit geçirmektedir. Urfa'da belli parklarda Suriyeli gençlerin birlikte gezdikleri, Urfalı gençlerin ise bu parkları tercih etmediği görülmektedir (Karasu, 2016: 1006). Suriyelilerin konutları kentin belli bölgelerinde toplanmaktadır. Suriyeli sığınmacılara ait mağazalardan Urfalıların alış-veriş yapmadığı gözlenmektedir. Kuşkusuz bu tür mekânsal ayrışmalar ve içe kapanıklık kentle uyum sürecini sekteye uğratmaktadır.

3. Araştırmanın Sorunsalı, Amacı ve Yöntemi

Kentsel mekânlar insanların yaşadığı ayrışmaların hayata geçirildiği yerlerdir. Toplumların ekonomik ve sosyal özellikleri, demografik hareketler, etnik ve dini kimlikler, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, yaşam tarzları mekândaki ayrışmanın başlıca nedenleridir. Her kent farklı dinamikler içinde ayrı ayrışma biçimlerine sahiptir. Şanlıurfa özgün kent kimliğiyle farklı ayrışma biçimlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Şanlıurfa çoklu bir modernleşme örneği olup, kentte Batılı ve Doğulu bir yaşam tarzı birlikte sürdürülmektedir. Kentte, artan turizm yatırımları ve GAP projesinin de etkisiyle, ciddi bir dönüşüm yaşanmakla birlikte, hâlihazırda geleneksel kır kimliği kentin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu anlamda modernizm kuramının öngördüğü kır ve kent ayrımı, Şanlıurfa'da çok da anlamlı değildir. Kan bağına dayalı ilişkilerin devam ettiği kentte etnik kimlik ile aşiret kimliği üzerinden bir ayrışma kentsel mekânda her yerde belirgin olarak görülmektedir. Şanlıurfa aynı zamanda cemaatler için de önemli bir kenttir. Din üzerinde de ayrılmış gruplar bulunmaktadır. Ancak bu ayrışma biçimleri araştırmanın kapsamı dışındadır.

Bu çalışmanın amacı Şanlıurfa'da görev yapan, ancak Urfa doğumlu olmayan

memurların kentsel mekânda yaşadıkları ayrışma biçimlerini ortaya koymak ve bu ayrışmanın nedenlerini analiz etmektir. Şanlıurfa’da memurların nasıl bir ayrışma yaşandığı, bu ayrışmanın nedenleri, hangi dinamiklerin nasıl etkili olduğu çalışmanın cevabını aradığı sorulardır.

Yazarında dâhil olduğu Urfa doğumlu olmayan memurlar için Şanlıurfa çok farklı dinamiklere sahip, davranış kalıpları ve değer yargıları ile bambaşka bir dünya gibidir. Özellikle Türkiye’nin batısından gelenler için Güneydoğu Anadolu ya terör ya da geri kalmışlık ile anılmaktadır. Batıdan gelenler, beklendiği gibi, ön yargıları ile kente gelmektedir. Diğer taraftan, Güneydoğu’nun başka kentlerinden gelenler için de Şanlıurfa farklı bir kenttir. Diyarbakır, Gaziantep, Muş ya da Şanlıurfa aynı yörede yer almakla birlikte en az Türkiye’nin batısındaki kentler kadar birbirinden ayrılmış durumdadır. Daha çok ideolojik tercihlerde bulunmuş Diyarbakır ile sanayileşme sürecini çoktan tamamlamış Gaziantep karşısında halen tarım toplumu görüntüsündeki Şanlıurfa’nın farklı olduğu ortadadır.

Çalışmada, doğrudan kapsamlı gözlemin en yaygın biçimi olan yoklama (sondaj) yoluyla anket çalışması uygulanmıştır. Yoklama yoluyla yapılan anket çalışmasında basit tesadüfî örnekleme tekniği kullanılmıştır (Duverger, 2014:199-200/ Gökçe, 1992: 133). Çalışmada anketin dışında yüz yüze görüşme ve derinlemesine görüşme teknikleri de kullanılmış, böylelikle anketin sonuçları sınanmıştır.

Anket çalışmasında, çok farklı kamu kurumlarından personel yer aldığı için, yaşanabilecek karmaşayı önlemek amacıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda yer alan hizmet sınıfları cetveli esas alınmıştır.² Bu hizmet sınıfları içinde yer alan; sahil güvenlik hizmetleri, jandarma hizmetleri, mülki idare amirliği hizmetleri, milli istihbarat hizmetleri çalışma dışı bırakılmıştır. Ayrıca Şanlıurfa’da görev yapan Türk Silahlı Kuvvetleri personeli ile adli hizmetlerde çalışan memurlar kapsam dışı bırakılmıştır. Bu alanlarda çalışan memurların hem işlerinin doğası gereği yerel halkla ayrılmış olması hem de işlerinin güvenlik boyutunun bulunması bu hizmet sınıflarının çalışmada kapsam dışı bırakılmasına neden olmuştur. Zaten adı geçen hizmet sınıflarının önemli bir bölümü korunaklı kamu lojmanlarında kalmakta, kentin günlük hayatı içinde çok da yer almamaktadır. 657 sayılı dâhil olmayan akademisyenler ise ayrı bir meslek grubu olarak çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışma sırasında kamu kurumlarında çalışan memur sayısına ulaşmak mümkün olmakla birlikte, Urfalı olmayan personel sayılarını tam olarak bulmak yazık ki mümkün

² 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 36. maddesine göre memurlar on iki hizmet sınıfına ayrılmıştır. Bunlar; Genel İdari Hizmetler, Teknik Hizmetler, Sağlık Hizmetleri, Eğitim ve Öğretim Hizmetleri, Avukatlık Hizmetleri, Din Hizmetleri, Emniyet Hizmetleri, Jandarma Hizmetleri, Sahil Güvenlik Hizmetleri, Yardımcı Hizmetler, Mülki İdare Amirliği Hizmetleri, Milli İstihbarat Hizmetleri.

olmamıştır. Kamu kurumlarından alınan personel sayıları birleştirildiğinde, Şanlıurfa’da çalışmamızın tanımına uygun yaklaşık 65 bin personel olduğu tahmin edilmektedir. Bu evren sayısı göz önüne alındığında, örneklem sayısı % 10 yanılma payı kabul edilerek 96 deneğe denk gelmektedir (Baş, 2003: 46). Anket sırasında 110 adet anket formu dağıtılmış, 8’i eksik olduğu için çıkarılmış, eksiksiz cevaplanan 102 anket formu çalışmada esas alınmıştır. İstatistiki verilerin yorumlanmasında SSPS 20 adlı veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Anket çalışması 2020 yılı Eylül döneminde yapılmıştır. Anket çalışması yalnızca kent merkezinde uygulanmıştır.

Anket çalışması sırasında ankete katılanlara kişisel bilgilere yönelik soruların dışında iki farklı grupta soru yöneltilmiştir. İlki, ankete katılanların Şanlıurfa’yı ne kadar tanıdığı ve kentle iletişim kurup kurmadığını anlamaya yönelik sorulardır. Bu sorular aslında memurların kente eklenmesi üzerinden geliştirilmiştir. Sosyolojik olarak “mekânsal ayrışma” ve “eklenme” farklı kavramlar olmakla birlikte, “kente eklenmemiş olmak” bir ayrışma biçimidir. İkinci grupta yer alan sorular, kente ve kentlilere karşı olan algı ve bakış açısına yönelik sorulardır. Bu sorular sonucunda kişinin kenti ne kadar benimsediği, kente olan bakış açısı, kendini kentten ne kadar ayırttığı ile kentte yaşayanları nasıl algıladığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın Sonuçları

Cinsiyet: Ankete katılanların % 39,3’ü kadın, % 60,7’si erkektir.

Yaş: Ankete katılanların % 12,7’si 18-24 yaş, % 53,9’ü 25-39 yaş, % 29,5’i 40-54 yaş, % 3,9’ü ise 55 yaş ve üzerindedir.

Medeni Durum: Ankete katılanların % 86,3’ü evli, % 13,7’si bekârdır.

Eğitim Durumu: Katılımcıların % 9,8’i lise altı, % 13,8’i lise, % 54,9’ü üniversite, % 21,5’i ise üniversite üstü (yüksek lisans ve doktora) eğitime sahiptir.

Meslek Dağılımı: Ankete katılanların % 19,7’si genel hizmet, % 10,8’i teknik hizmet, % 20,5’i eğitim/öğretim, % 12,8’i sağlık, % 2,9’ü avukatlık, % 2,9’ü din, % 17,6’si emniyet, % 12,8’i akademisyen meslek gruplarındandır.

Gelir Düzeyi: Ankete katılanların % 23,5’inin aylık geliri 3500-4500 TL, % 29,4’ünün 4501-5500 TL, % 27,5’inin 5501-6500 TL, % 19,6’sının ise 6501 TL’den daha fazla aylık gelire sahiptir.

Yukarıda ankete katılanların kişisel bilgileri yer almaktadır. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Şanlıurfa’da yaşayan memurların profili hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Buna göre görev yapan memurlar; daha çok orta yaşlı, üniversite eğitimi almış,

erkek ağırlıklı, çoğunluğu evli ve belli bir gelir düzeyinin üzerinde bir kitleyi temsil etmektedir.

Ankete katılan memurların % 17,6'sı 0-1 yıl, % 18,6'sı 2-3 yıl, % 40,3'ü 4-5 yıl, % 23,5'i 5 yıldan daha fazladır Urfa'da görev yapmaktadır. Memurların % 53,9'u zorunlu hizmet, % 14,7'si tayin, % 7,8'i eş durumu nedeniyle Urfa'da görev yapmaktadır. Bu durumda memurların % 76,4'ü isteği dışında Urfa'dadır. Memurların % 9,8'i Urfa'yı memlekete yakın olduğu için tercih etmişken, % 13,8'i gönüllü olarak kentte görev yapmaktadır. Özellikle akademisyen, emniyet, sağlık ve eğitim/öğretim çalışanları için zorunlu hizmetin var olması Urfa'yı zorunlu bir ikametgâh haline getirmekte, bu durum memurlarda mekânsal ayrışma ve kente karşı olan önyargıları güçlendirmektedir.

Ankete katılanlara kenti ne kadar tanıdıklarına ve onunla ne oranda iletişim kurduklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. İletişim kurmak ve tanımaya çalışmak ayrışmayı durduran etkenler olduğu için önem taşımaktadır. Memurlara Urfa'da ziyaret ettikleri kültürel ve tarihi alanlar sorulmuştur. Tablo-1'de görüldüğü gibi memurlar kentin tarihi ve kültürel alanlarını sıklıkla ziyaret etmektedir.

Tablo – 1 Şanlıurfa'da bulunan tarihi ve kültürel yerlerden hangilerini ziyaret ettiniz?

Tarihi ve kültürel yerler	Yüzde (%)
Balıklı göl ve çevresi	100
Göbeklitepe	63,7
Harran harabeleri	19,6
Şuayip Şehri	9,8
Halfeti ve çevresi	84,3
Halepli bahçe ve çevresi	89,2
Hız. Eyüp'ün mezarı	59,8

Tablo-1'de ankete katılanlar birden fazla cevap verebildiği için yüzdeler farklı çıkmıştır. Tablo-1'de dikkat çeken ilk şey, memurların kent içindeki (Balıklı göl, Halepli bahçe, Hız. Eyüp'ün mezarı) tarihi alanları kent dışındakine göre daha çok görmüş olduklarıdır. Bu noktada Göbeklitepe ve Halfeti bir istisna olmaktadır. Halfeti çekilen diziler, Göbeklitepe ise yürütülen başarılı uluslararası tanıtım sayesinde memurların daha fazla ilgisini çekmiştir.

Memurlara Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanının adı sorulmuştur. Yaşadığınız kentin tüm yerel ihtiyaç ve sorunları ile uğraşan yöneticinin adının bilinmesi kenti tanımak bakımından önemlidir. Tablo-2'ye göre memurların % 40,2'si başkanın adını tam olarak bilmiş, geriye kalan % 59,8'i ya hatırlamamış ya da bilmediğini ifade etmiştir. Akademisyenler ve 40-54 yaş grubunda yer alanlar belediye başkanının adını daha fazla bilmektedir.

Tablo – 2 Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanının adını biliyor musunuz?

	Sayı	Yüzde (%)
Evet	41	40,2
Hayır	61	59,8

Tablo-3’de ankete katılanlara Urfa’da yayınlanan yerel televizyonları ne ölçüde takip ettikleri sorulmuştur. Urfa’da üç yerel televizyon kanalı bulunmaktadır. Bu kanallar uzun süredir yayın yapmakta, gözlemlendiği kadarıyla, Urfalılar tarafından da azımsanmayacak bir izleyici kitlesine sahip bulunmaktadır. Diğer taraftan, ankete katılan memurların önemli bir bölümü bu kanalları tercih etmemektedir. Ankete katılanların yalnızca % 10,7’si yerel televizyon kanallarını izlemektedir.

Tablo – 3 Şanlıurfa yayın yapan yerel televizyon kanallarını takip ediyor musunuz?

	Sayı	Yüzde (%)
Evet	11	10,7
Hayır	91	89,3

Bu durum yerel gazeteler için de geçerlidir. Urfa’da basılı olarak yayınlanan yirmi altı, internet üzerinden yayın yapan on altı gazete bulunmaktadır. Bu yayın zenginliğine rağmen memurların yalnızca % 15,6’sı yerel gazeteleri takip ettiğini belirtmiştir. Ankete katılanlar arasında en çok teknik hizmetlere mensup olanlar yerel televizyon kanalları izlerken, yerel gazeteleri en çok takip eden meslek grubu akademisyenlerdir.

Ankete katılanlara Urfa’da uzun zamandır gündemde olan bir kent sorunundan haberdar olup olmadıkları sorulmuştur. Yılan hikâyesine dönen Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi gerek planlama gerekse inşa sürecinde kent içinde ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Proje sürecinde kentte projenin durdurulması için kimi girişimler yapılmış, bazı davalar açılmış ve bir imza kampanyası düzenlenmiştir. Bazı STK’lar (Şanlıurfa Barosu, Mimarlar Odası Şanlıurfa Şubesi vb.) proje hakkında birçok kere basın açıklaması yapmıştır.

Tablo – 4 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi Hakkında bilginiz var mı?

	Sayı	Yüzde (%)
Evet	24	23,6
Hayır	78	76,4

Tablo-4’de görüldüğü gibi, memurların yalnızca % 23,6’sı konu hakkında bilgisi olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılan memurların % 76,4’ü kent merkezinde yer alan bu proje hakkında bir bilgiye sahip değildir. Bu konuda meslek grubu, gelir düzeyi ve cinsiyet

bakımından anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu durumda iki sonuç ortaya çıkmaktadır. İlki, memurların gündelik işleri dışında başkaca bir konu ile çok ilgilenmedikleri; ikincisi, Urfa'da kent içinde yaşanan gelişmelere karşı bir kentli olarak yeterince ilgi göstermedikleridir. Zira bilgi, ilginin başlangıç aşamasını oluşturmaktadır. Kentlilerin haklarını savunması, kent için kaygılanması için öncelikle kentte olanlar hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Memurların eğitim seviyesi düşünüldüğünde bu ilgisizlik daha vahim bir hal almaktadır. Kentin tarihi ve kültürel yerlerini sıklıkla ziyaret ediyor olmak, memurların kent sorunlarına ilgi duyduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis bu durum memurların gözünde kent ile kentte yaşananlar arasında bir ayırım yaptıklarını bize göstermektedir. Ankete katılan memurlar kentin sorunlarını anlama konusunda çok da istekli değildir.

Tablo-5'de ankete katılan memurlara Urfa'da daha çok kimlerle görüştikleri sorulmuştur. Birden fazla seçeneğin olduğu bu soruya ankete katılanların % 31,3'ü mesai arkadaşları derken, %13,7'si Urfalı olmayan komşular, % 9,6'sı Urfalı komşular, % 4,8'i akrabalar, % 4,3'ü hemşehriler cevabını vermiştir. Memurların % 89,2'si ise yalnızca ailesi ile sınırlı bir yaşam sürmektedir. Ankete katılanların % 26,8'i düzenli olarak dini sohbetlere katılmaktadır.

Tablo – 5 Şanlıurfa'da daha çok kimlerle görüşüyor sunuz?

Seçenekler	Yüzde (%)
Mesai arkadaşları	31,3
Urfalı olmayan komşular	13,7
Urfalı komşular	9,6
Varsa akrabalar	4,8
Hemşehriler	4,3
Yalnızca aile çevresi	89,2
Dindar çevreler	26,8
Diğer	19,8

Tablo-5 bize memurların daha çok kendi içinde yaşamayı tercih ettiğini net olarak göstermektedir. Mesai arkadaşları ile vakit geçirenler daha çok emniyet ve eğitim/öğretim hizmetlerine mensup memurlar içinden çıkmaktadır. En az görüşen meslek grubu avukatlık hizmetleridir. Bu alanda gelir ve eğitim bakımından anlamlı bir istatistiki fark bulunmamıştır.

Tablo – 6 Şanlıurfa’da hafta sonlarını nasıl değerlendiriyor sunuz?

Seçenekler	Yüzde (%)
Kentte dolaşarak	41,3
Mesai arkadaşları ile görüşerek	13,7
Komşularla görüşerek	9,6
Varsa akrabalar	6,8
Hemşehriler	2,3
Yalnızca aile çevresi	89,2
Başka kente giderek	26,8
Diğer	19,8

Tablo-6’da ankete katılanlara hafta sonunu nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Buna göre ankete katılanların % 41,3’ü kentte dolaşıp, alış-veriş yaparken, % 13,7’si mesai arkadaşları ile vakit geçirmekte, % 9,6’u komşuları, % 4,8’i akrabaları, % 2,3’ü hemşehrileri ile görüşmektedir. Ankete katılanların % 89,2’si ailesi ile vakit geçirmektedir. Memurların % 26,8’i ise Urfa dışında bir kentte giderek vakit geçirmektedir. Hatay, Maraş, Antep, Diyarbakır, Mersin bu kentler arasında yer almaktadır. Bazı memurlar aileleri ile görüşmek için Urfa dışına çıkarken, bazıları gezmek ve rahatlamak için bir başka kenti tercih etmektedir.

D.21 (erkek, 37, teknik hizmet): Hafta sonu Urfa dışında Antep’e gidiyorum. Tabi orası daha rahat ve medeni.

D.76 (kadın, 34, sağlık çalışanı): Antep benim için bir kaçış. Hem alış-veriş yapıyorum hem de bir kent havası soluyorum. Urfa’da kadın kıyafetleri çok az ve pahalı.

D.11 (erkek, 28, emniyet): Ben hafta sonu bazen Mersin’e gidiyorum. Zaten Urfalılarda oraya gidiyor.

Tablo-5 ve Tablo-6 birlikte değerlendirildiğinde, ankete katılan memurların kendi içine kapalı bir yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Bu net bir ayrışma işaretidir. Hafta sonu Urfa dışına gidenlerin oranının % 26,8 olması memurların Urfa’da pek mutlu olmadığı, arayış içinde olduklarını göstermektedir. Memurlar ne komşuları (Urfalı olan/olmayan) ne de hemşehrileri ile sıklıkla bir araya gelmektedir. Bu durum kent yaşamının getirdiği toplumdaki ayrışmanın bir göstergesi olup, sosyolojik olarak beklenen bir durumdur.

Tablo-7’de ankete katılanlara devamlı görüştüğü bir Urfalı komşusu olup olmadığı sorulmuştur. Yöreye mensup bir komşu edinmiş olmak ve onunla düzenli görüşmek kentle bütünleşme bakımından önemli bir işarettir. Tablo-8’e göre, ankete katılanların % 62,7’sinin düzenli görüştüğü bir komşusunun olmadığını belirtmiştir. Ankete katılanların % 37,3’ünün Urfalı bir komşusu vardır. Komşu sayısındaki azlık dikkat çekici niteliktedir.

Tablo – 7 Şanlıurfa’da düzenli görüştüğünüz bir Urfalı komşunuz var mı?

	Sayı	Yüzde (%)
Evet	38	37,3
Hayır	64	62,7

Emniyet ve eğitim/öğretim hizmetleri en çok komşuya sahip olan meslek grubu iken, sağlık hizmetleri en az komşuya sahiptir. Gelir düzeyi arttıkça Urfalı komşuya sahip olma oranı düşmektedir. Aylık geliri 3500-4500 olanların % 56’sı bir Urfalı komşuya sahip iken, aylık geliri 5501-6500 olanlarda bu oran % 12’dir.

D.2 (erkek, 45, sağlık çalışanı): Urfalı komşu demek, devamlı hastanede yardım istenmesi demek. Kimseye doktorum demedim.

D.34 (erkek, 26, teknik hizmet): Urfalılar iyi ama çok gürlütlü. Çocuk çok. Anlaşmak zor. Basit bir uyarı bile hemen kişisel mesele oluyor.

D.77 (kadın, 41, eğitim/öğretim): Urfalılar kurallara uymuyor. Aidat ödemiyor. Empati kurmuyor. Ben sitede yaşadığıma çok pişmanım.

D.21 (kadın, 50, akademisyen): Urfalılar çok iyi insanlar. Ama toplu yaşamı bilmiyorlar. Komşumun cep telefonu konuşmasını ben evde rahatlıkla dinliyorum.

Tablo-8’de memurlara mesleklerini icra ederken yaşadıkları en önemli sorunların neler olduğu sorulmuştur. Buna göre ankete katılanların karşı karşıya kaldığı en önemli sorun siyasi baskı ve kural dışı istemlerdir. Memurların % 96’sı kural dışı istemlere, % 86,3’ü ise siyasi baskıya maruz kalmaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde de anlatıldığı gibi, Urfalıların bir kamu kurumunda işi olması halinde ya o kurumda çalışan aynı aşiret veya aileden birisini bulmaya çalışmakta ya da siyasi bir kişiliği araya sokarak memur üzerinde baskı kurmaktadır.

Tablo – 8 Şanlıurfa’da mesleğinizi icra ederken karşılaştığınız en önemli sorunlar nelerdir?

Seçenekler	Yüzde (%)
İletişim zorluğu	32,3
Kural dışı davranış ve isteklerin sıklığı	96
Dışardan gelenlere karşı önyargı	35,2
Kurumun mali ve idari yetersizlikleri	40,1
Siyasal baskı	86,3
Diğer	15,6

Tablo-8’de memurların % 32,3’ü iletişim kurmakta zorlanırken, dışarıdan gelenlere karşı Urfalıların önyargılı olduğunu ifade edenlerin oranı % 35,2’dir. Diğer önemli bir konu memurların % 40,1’inin yani neredeyse yarısının çalıştığı kurumun mali ve idari yapısını yetersiz bulmasıdır.

D.66 (erkek, 55, akademisyen): Öğrenci sınav sonrası hemen odada. Daha not açıklamadan ilave puan istiyor. Anlaşılması zor bir durum.

D.90 (kadın, 43, sağlık çalışanı): Herkes rapor istiyor. Vermediğin zaman tehdit ediyor. Versen ne kaybedersin diyor.

D.54 (erkek, 36, emniyet): Ben trafik polisiyim. Ceza yazmaya korkuyorum. Ceza yazdığında, nasıl buluyor bilmiyorum, hemen telefonum çalıyor. Filan başkan filan müdür.

Aslında Tablo-8 bize memurların kent yaşamında neden daha fazla yer almadığı, kendini yaşadığı insanlardan kasten izole ettiğinin cevabını kısmen veriyor. İş yerinde yaşanan siyasal baskı ve kural dışı istekler memurları kendi dünyasına çekilmeye zorluyor. Bu durumda kentsel mekânda ciddi bir ayrışma yaşanmaktadır.

Tablo-9'da memurlara kentte yaşadıkları en büyük sorunun ne olduğu sorulmuştur. Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soruda memurların % 54,9'u konut bulmada zorluk çektiğini, % 56,8'i ise kira fiyatlarının yüksekliğinden şikâyet etmektedir. Bu iki sorun birlikte ele alındığında, karşımıza Şanlıurfa'daki ranta dayalı kentleşme ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin en genç nüfusuna ve en hızlı nüfus artış hızına sahip olan Şanlıurfa'da zaten ciddi bir konut açığı bulunmaktadır. Son sekiz yılda kente 600 bin civarında Suriyelinin gelmiş olması konut talebini artıran bir diğer etkidir. Diğer taraftan, tüm bu etkenlere karşın, kentte yapılan konutların tümü üst gelir grubuna yönelik üretilmektedir. Konut sektörü tamamen yap-satçıların denetimi altındadır. Toplu Konut İdaresi'nin orta ve alt gelir grupları için kimi projeleri olmakla birlikte, kent için yeterli değildir. Kentte memurlara uygun 1+1, 2+1 ev bulmak zordur. Urfalılar çok geniş ve bol odalı konutlar isterken; memurlar daha ergonomik, kullanışlı ve küçük konutları tercih etmektedir.

Tablo – 9 Şanlıurfa'da yaşarken karşılaştığınız en önemli sorunlar nelerdir?

Seçenekler	Yüzde (%)
Konut bulmak	54,9
Halkla iletişim kurmak	33,3
Kira fiyatları	56,8
Çocukların eğitimi	69,6
Kültürel farklılıklar	59,8
Suriyeli sığınmacı göçü	35,2
Aşırı sıcaklar	44,1
Kamu hizmetlerinde aksama	56,7
Diğer	15,6

Ankete katılanların % 33,3'ü halkla iletişim kurmakta zorlanmakta, % 59,8'i ise kültürel farklılıkları bir sorun olarak görmektedir. Yöresel davranış ve alışkanlıklar memurları sıkıntıya

sokmaktadır. Memurların % 35,2'si Suriyeli göçünden memnun değildir. Şanlıurfa'da sıkça görülen su ve elektrik kesintileri memurlar için ayrı bir şikâyet konusudur. Kentte kamu hizmetlerinde ciddi aksamalar yaşanmakta, memurların % 56,7'si bu durumdan memnuniyetsizliğini ifade etmektedir. Aşırı sıcaklar önemli bir sorundur. Yazın inanılmaz hale gelen sıcaklıklardan memurların % 44,2'i şikâyetçidir.

Urfa'da memurların yaşadığı en önemli sorunlardan birisi de, memur çocuklarının eğitim sorunudur. Memurların % 69,6'sı çocuklarının Urfa'da aldığı eğitimden kuşku duymaktadır. Hatta bazı memurlar eş ve çocuklarını Urfa'ya getirmeden görevine devam etmektedir. Yazık ki Şanlıurfa Türkiye'de eğitim sıralamasında en altta yer almaktadır. Urfa son on beş yılda yapılan hem ortaokul hem de üniversite sınavlarında, 81 kent arasında, 75. sıradan daha yukarıya çıkabilmiş değildir. Eğitim olanakları çok sınırlı olduğu kentte sınıf başına 32 öğrenci düşmektedir. Türkiye ortalaması 22'dir (meb.gov.tr., 09.11.2019). Üstelik bu veriler 75 bin Suriyeli öğrenci kente gelmeden önceki verilerdir.

Sonuç

Şanlıurfa'da yaşayan ve Urfalı olmayan memurların kent yaşamı içinde ayrışma biçimlerini araştırdığımız saha çalışmasında memurların kentle ilgili sorunlara dâhil olmaktan kaçındıkları, kentliler ile mesafeli olmayı seçtikleri, kültürel ve iletişim zorlukları yaşadıkları anlaşılmaktadır. Memurların önemli bir bölümü yerel basın ve yayın organlarını takip etmemektedir. Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesinde olduğu gibi kentin önemli sorunları hakkında memurlar çok da bilgi sahibi değildir. Proje hakkında bilgisi olan memurların oranı % 23,6'dır. Ankete katılan memurlar Urfalı komşu edinme konusunda isteksizdir. Memurların % 37,3'ünün düzenli görüştüğü bir Urfalı komşusu bulunmaktadır. Memurların % 26,8'inin hafta sonunu başka bir kentte geçirmektedir. Tüm bu veriler bize Urfa'da görev yapan, Urfalı olmayan memurlar için bir "ayrışma", "ayrı durma hali"nin geçerli olduğunu göstermektedir.

Bu durum kuşkusuz mekâna yansımakta, memurlar daha çok yeni gelişen Karaköprü ilçesinde yaşamayı tercih etmekte, Urfalılarından ayrışan konut tercihleri nedeniyle belli alanlarda toplanmaktadır. Yüz yüze görüşmelerde söylendiği gibi, memurlar diğer memurların olduğu semtleri tercih etmektedir. Şanlıurfa'da yapılan bir saha çalışmasında, TOKİ konutlarında büyük oranda memurların kaldığı, hatta bazı apartmanların mesai arkadaşı olan kimselerce tümüyle satın alındığı görülmüştür (Karasu ve Gültekin, 2012: 390). Bu anlamda memurlarda kümelenme ve maruz kalma şeklinde mekânsal ayrışma biçimlerine sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu ayrışmanın temelinde iki neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, memurlardan kaynaklanan nedenlerdir. Bunlar içinde en önemli olanı, kentin geneline göre, memurların gelir seviyesi ve eğitim düzeyinin yüksek oluşudur. Ankete katılanların % 47.1'i 5500 TL'den daha fazla aylık gelire sahiptir. Şanlıurfa nüfusunun beşte birinin yoksulluk sınırında yaşadığı, yaklaşık 150 bin kişinin tarım işçisi olarak geçindiği düşünüldüğünde gelir seviyesi farkı net olarak görülmektedir. Benzer bir fark eğitim için de geçerlidir. 350 bin kişinin okuma-yazma bilmediği, kent nüfusunun % 45'inin ilkokul ve altı eğitime sahip olduğu Şanlıurfa'da memurların % 76,4'ü üniversite ve üstü eğitime sahiptir. Eğitim ve gelir düzeyindeki bu farklılık ayrışmanın nedenini açıkça göstermektedir.

Eğitim seviyesi ve gelir, aynı zamanda, ortak bir yaşam tarzı anlamına gelmekte, davranış kalıpları ve yargıları aynı olan memurlar toplumdan ayrılmaktadır. Kalaycıoğlu'nun büyük kentler için yaptığı; "Türkiye'de kentsel mekânda giyim kuşamından, yiyip içtiğine, dinlediği müzikten okuryazarlığa, dil ve aksandan, yabancı dil bilip bilmemeye kadar farklı kültürel öğeler üzerinden derin bir ayrışma görülmektedir" analizi (2020: 174) Şanlıurfa için de geçerlidir. İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde görülen kentli-gecekonduyu ayrımı, Şanlıurfa'da kentli seçkin memurlar ile kentli olmayan Urfalılar biçiminde varlığını sürdürmektedir. Memurların bir bölümü, jakoben ve modernist bir bakışla, Şanlıurfa'yı ıslah edilmesi gereken bir yer olarak nitelendirmektedir.

Aslında bu noktada kentli-köylü ayrımının Urfalıların kendi içinde de yaşadığı bir tartışma olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Kentin yerlisi olan Urfalılar, kırsaldan göçle gelen ve daha çok aşiret kimliğine sahip Urfalıları "kenti bozmak", "gerçek kentli olmamak" ya da "görgüsüz" olmakla suçlamaktadır. Hatta makalenin yazarının katıldığı birçok etkinlikte, çok sayıda Urfalı katılımcı, "Şanlıurfa'da ilk kültürel bozulmanın GAP projesi nedeniyle kırsalda yaşayanların (aşiret kökenli) kente göçüyle yaşandığını, üstelik bu göçmenlerin aldıkları yüklü miktardaki kamulaştırma parasıyla kenti ele geçirdiklerini" anlatmışlardır. Aslında bu durum, Şikago Okulu'nun geliştirdiği, kentteki farklı grupların çatışmasının sonucunda ortaya çıkan "ele geçirme" ve "istila" hareketlerinin Şanlıurfa için de geçerli olduğunu bize göstermektedir.

Kuşkusuz Suriyeli sığınmacı göçü de benzer bir etki yaratmıştır. 2012 yılında başlayan ve sayıları kısa sürede 450 bine ulaşan sığınmacılar Şanlıurfa'da hem kentin etnik, ekonomik, kültürel ve sosyal yapısını derinden etkilemiş hem de kamu hizmetlerini işlemez hale getirmiştir. Suriyeli sığınmacı göçü özellikle alt gelir grupları bakımından ciddi sorunlar doğurmakta ve kimi toplumsal gerginlikleri içinde barındırmaktadır. Tüm bu sorunlar ister

istememez memurları olumsuz etkilemekte, memurların gözünde Şanlıurfa tayin istenmesi gereken, hizmet yükünün ağır olduğu bir kent olarak yaftalanmaktadır.

Şanlıurfa'da yaşayan memurların yaşadığı ayrışmanın ikinci nedeni, Şanlıurfa ve Urfalılarından kaynaklanan nedenlerdir. Kentleşmesi sanayileşmeye dayanmayan, büyük oranda göçle büyüyen, cemaat ve aşiret kültürünün halen varlığını sürdürdüğü Şanlıurfa modern bir kentten daha çok kent-kır karşımı bir yerleşim yeri görüntüsü vermektedir. Bu durum memurları kente karşı daha mesafeli hale getirmektedir. Kentte özellikle eğitim ve sağlık alanında görülen eksiklikler, sık yaşanan su ve elektrik kesintileri, kentli kimliğinin olmayışı, trafikte yaşanan düzensizlikler, çok çocuklu ailelerin neden olduğu gürültü vb. günlük hayatın içindeki zorluklar memurları kentten uzaklaştırmaktadır.

Urfalıların kamu hizmetleri konusundaki hukuk dışı istem ve talepleri ile bunun neden olduğu siyasal baskı memurları Urfalıları ile samimi olmaktan alıkoymaktadır. Memurların % 96'sı kural dışı istemlere, % 86,3'ü ise siyasal baskıya maruz kaldığını ifade etmiştir. Aşiret ve kan bağına dayalı yoğun ilişki yumağı ve kural dışı istemler dışarıdan gelen memurlar için hem karmaşık hem de alışılmadık bir deneyim sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ali (1999), "Kentleşen Alevilik ve Sorunları", <https://docplayer.biz.tr/113163276-Ali-aktas-kentlesen-alevilik-ve-sorunlari.html/> (09.03.2020).

Baş, Türker (2003), Anket (Ankara: Seçkin Yayınları).

Baudrillard, Jean (2002), Tüketim Toplumu, Çev. Ferda Keskin ve Nilgün Tural (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).

Benassi, Federico, Ricardo Pascual ve Luca Salvati (2020), "Residential Segregation and Social Diversification: Exploring Spatial Settlement Patterns of Foreign Population in Southern European Cities", Habitat International, 101, 1-13.

Caner, Gizem ve Fulin Bölen (2013), "Kentsel Kuramlarda Sosyo-Mekânsal Ayrışmaya Dair Çıkarımlar", Planlama, 23 (3), 153-161.

Castells, Manuel (1997), Kent, Sınıf, İktidar, Çev. Asuman Erendil (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları).

Castells, Manuel (2013), Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Kimliğin Gücü), C. 2, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayını).

Charles, Camille Z. (2003), "The Dynamics of Racial Residential Segregation", Annual Review of Sociology, 29: 167-207.

Çataklı, İsmail (2019), “Yunanistan Mübadillerinin Yeni Türkiye’nin İktisadi Hayatına Etkileri (1923-1929)”, *Türk İdare Dergisi*, 488: 126-173.

Çelik, Adnan ve Emre Şahin (2012), “Ötekilerin Hiyerarşisinde Kültürel ve Sınıfsal Karşılaştırmalar: Kürt Toplumunda Çingene Algısı ve Sosyal Dışlanma Pratikleri”, *Toplum ve Kuram*, 6-7: 308-325.

Çığ, Muazzez İ. (2012), *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-2* (İstanbul: Kaynak Yayınları).

Darden, Joe ve Sameh Kamel (2000), “Black Residential Segregation in the City and Suburbs of Detroit: Does Socioeconomic Status Matter?”, *Journal of Urban Affairs*, 22 (1): 1-13.

Dolu, Osman (2012), *Suç Teorileri* (Ankara: Global Yayınları).

Dupont, Veronique (2004), “Socio-Spatial Differentiation and Residential Segregation in Delhi: A Question of Scale?” *Geoforum*, 35: 157-175.

Duverger, Maurice (2014), *Toplum Bilimlerinde Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (İstanbul: Cem Yayınevi).

Eldem, Edhem, Daniel Goffmann, Bruce Masters (1999), *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları).

Engels, Friedrich (1997), *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* (Ankara: Sol Yayınları).

Erkan, Rüstem (2005), *Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Sosyal Yapısı ve Değişim Eğilimleri* (Ankara: Kalan Yayınları).

Erman, Tahire (2002), “Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği “Niçin Köylüyüz Hala?”, *Ankara SBF Dergisi*, 51 (1): 289-304.

Erman, Tahire (2013), “Kent ve Gecekondu”, Örgen Uğurlu (Ed.), *Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, (İstanbul: Örgün Yayınları): 227-267.

Ersoy, Melih (1984), “Çevre Toplumsal Formasyonlarda Ulusal Ekonomiler ve Kentsel Sanayi Sektörünün Yapısına İlişkin Modeller”, Keskinok, Çağatay ve Melih Ersoy (Ed.), *Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine* (İstanbul: Birey ve Toplum Yayınları): 1-20.

Feitosa, Flavia (2007), “Global and Local Spatial Indices of Urban Segregation”, *the International Journal of Geographical Information Science*, 21 (3): 299-323.

Giddens, Anthony (2010), *Modernite ve Bireysel- Kimlik* (İstanbul: Say Yayınları).

Gökçe, Birsen (1992), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma* (Ankara: Savaş Yayınları).

Göle, Nilüfer (1998), “Batı-Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen”, *Doğu-Batı Dergisi*, 1 (2), 55-62.

Göle, Nilüfer (2008), *Mühendisler ve İdeoloji. Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere* (İstanbul: Metis yayınları).

Göle, Nilüfer (2017), *Melez Desenler* (İstanbul: Metis Yayınları).

Güven, Sevgi ve Altan Kar (2013), “Kutuplaş(tır)manın Yeni Mekânları: Kapalı Siteler”, *Folklor/ Edebiyat*, 19 (75): 9-36.

Höschle, Felix, Wadim Strielkowski ve Emily Welkins (2015), “Spatial Segregation of Immigrants in U.S. Cities: Evidence from the United States Census”, *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 10 (1): 5-12.

Iceland, John, Daniel Weinberg ve Erika Steinmetz (2002), *Racial and Ethnic Residential Segregation in the United States: 1980-2000*, U.S. Census Bureau, Series CENSR-3, (Washington: U.S. Government Printing Office).

Kalaycıoğlu, Ersin (2020), “Küresel Koronavirüs Salgınından Sonra Türkiye’de Siyaset”, Ömer Faruk Çolak (Ed.), *Salgın Ekonomisi* (Ankara: Efil Yayınları): 164-190.

Karacadağ Kalkınma Ajansı (2012), *İstatistiklerle Şanlıurfa* (Şanlıurfa).

Karaman, Uğur (2020), *Türkiye’de Kent Yoksulluğu: Diyarbakır Örneği*, *Yayımlanmamış Doktora Seminer Ödevi* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi SBE).

Karasu, Mithat Arman (2016), “Şanlıurfa’da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 21 (3): 995-1014.

Karasu, Mithat Arman (2018), “Yerel Siyaset ve Yerel Siyasal Dinamikler Üzerinde Aşiret Etkisi (Şanlıurfa Örneği)”, Mengi, Ayşegül ve Deniz İşçioğlu (Ed.), *Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet Yerel Siyaset* (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayın No: 618): 55-81.

Karasu, Mithat Arman ve Nihat Gültekin (2012), “TOKİ Konutlarının Müşteri Memnuniyeti Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İlinde Bir Uygulama”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 33 (2): 383-405.

Karpat, Kemal (2010), *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset* (İstanbul: Timaş Yayınları).

Kaya, Mahmut (2013), *Modernleşme Sürecinde Aşiretlerin Dönüşümü: Şanlıurfa Aile ve Aşiret Dernekleri*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keleş, Ruşen (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü* (Ankara: İmge Yayınları).

Keleş, Ruşen (2017), *Kentleşme Politikası* (Ankara: İmge Yayınları).

Kıray, Mübeccel (1998), *Kentleşme Yazıları* (İstanbul: Bağlam Yayınları).

Kuyrukçu, Emine (2015), “Steril Hayatlar ve Yeni Sınıfçılık Anlayışı: Dışa Kapalı Lüks Sitelerin Konya Örneğinde Değerlendirilmesi”, *UHMFD*, 2 (3): 93-115.

Lefebvre, Henri (2014), *Mekânın Üretimi*, Çev. Işık Ergüden (İstanbul: Sel Yayıncılık).

Massey, Douglas (1985), "Ethnic Residential Segregation: A Theoretical Synthesis and Empirical Review", *Sociology and Social Research*, 69 (3): 315-350.

Massey, Douglas ve Nancy A. Denton (1988), "The Dimensions of Residential Segregation", *Social Forces*, 67: 281-315.

Mekdjian, Sarah (2018), "Urban Artivism and Migrations. Disrupting Spatial and Political Segregation of Migrants in European Cities", *Cities*, 77: 39-48.

Ortaylı, İlber (2013), *Osmanlı Toplumunda Aile* (İstanbul: Timaş Yayınları).

Özgür, Ebru F. (2006), "Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği", *Planlama*, 4: 79-95.

Özservet, Yasemin Ç. (2013), "Algının Kent Mekânına ve Mekânda Ayrışmaya Etkisinin Ölçülmesi, Adana Örneği", *ARTIUM*, 1 (1): 33-43.

Özüekren, Şule ve Ebru Karhan (2010), "Housing Experiences of Turkish (Im)migrants in Berlin and İstanbul: Internal Differentiation and Segregation", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (2): 355-372.

Park, R. (1936), "Human Ecology", *American Journal of Sociology*, 42 (1), 1-15.

Park, Robert (2015), "Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler", Park, Robert ve Ernest Burgess (Ed.), *Şehir, Çev. Pınar Karababa* (İstanbul: Heretik Yayınları): 37-89.

Park, Robert ve Burgess Ernest (2017), *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol* (İstanbul: Pinhan Yayınevi).

Schnell, Izhak, Ahmed Diab ve Itzhak Benenson (2015), "A Global Index for Measuring Socio-Spatial Segregation Versus İntegration", *Applied Geography*, 58: 179-188.

Sencer, Muzaffer (1993), *GAP Bölgesi'nde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması* (Ankara: GAP İdaresi BKİ Yayını).

Sennett, Richard (2002), *Ten ve Taş* (İstanbul: Metis Yayınevi).

Şenyapılı, Önder (1982), *Kentleşen Köylüler, Köylüleşen Kentler* (Ankara: ODTÜ Yayınları).

Şimşir, Bilal (2006), *Ankara... Ankara... Bir Başkent'in Doğuşu* (Ankara: Bilgi Yayınları).

Tankut, Gönül (1990), *Bir Başkent'in İmarı Ankara:(1929-1939)* (Ankara: ODTÜ Yayınları).

Tipps, Dean (1973), "Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A Critical Perspective," *Comparative Studies in Society and History*, 15 (2): 199-226.

Tümtaş, Mim Sertaç (2012), *Kent, Mekân ve Ayrışma* (Ankara: Detay Yayıncılık).

Uluç, Vahap ve Mithat Arman Karasu (2015), “Kente Yerleşmiş Aşiret Üyelerinin Kentleşme Eğilimleri Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13 (25): 201-232.

White, Michael (1983), “The Measurement of Spatial Segregation”, *American Journal of Sociology*, 88 (5): 1008-1018.

Wirth, Louis (2002), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, Duru, Bülent ve Ayten Alkan (Ed.), *20. Yüzyılın Kenti* (Ankara: İmge Yayınları): 77-107.

Wong, David S. (1993), “Spatial Indices of Segregation”, *Urban Studies*, 30: 559-572.

Yamamoto, Kenji (1993), “Spatial Segregation of Ethnic Minorities in German Cities”, *Geographical Review of Japan*, 66 (Ser. B): 127-155.

Yanıklar, Cengiz (2011), “Beyaz Yakalı Orta Sınıfın Toplumsal Ağları Üzerine Bir Çözümleme”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14 (2): 152-183.

Yüceşahin, Murat ve Suat Tuysuz (2011), “Ankara Kentinde Sosyo-mekânsal Farklılaşmanın Örüntüleri: Ampirik Bir Analiz”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9 (2): 159-188.

Zubrinsky, Camille ve Lawrence Bobo (1996), “Prismatic Metropolis: Race and Residential Segregation in the City of the Angels”, *Social Science Research*, 25: 335–374.

WAYS OF SEGREGATION OF PUBLIC SERVANTS IN ŞANLIURFA IN THE URBAN SPACE

Abstract

Spatial segregation is the reflection of the existing segregation and differences of humans in the urban space. Spatial segregation is a condition with multiple forms and characterizing the modern city and commonly perceived as a social problem. The spatial segregation affected from tens of factors including the level of income, educational level, religious and ethnic identities is fed from the different identities within the society and stereotyped judgments.

The purpose of this study focusing on a different form of spatial segregation is to expose the forms of segregation faced by public servants employed in Şanlıurfa public institutions and who come from elsewhere and the reasons of this segregation. A poll was carried out with this purpose. In this study implemented in the city center, questions related to the city and urban life were asked to public servants working in different public institutions.

Based on the results of the poll, public servants working in Şanlıurfa are unconcerned about the urban problems, and do not follow the domestic media. Relations of the public servants with the society are limited, and they mostly have daily lives dominated by family activities. The unhealthy urbanization of Şanlıurfa, which was an agricultural society during the migration process from rural society to the urban society, its social structure based on tribes and religious societies of certain sects and cultural and social differences create a dissociative society for public servants. On the other hand, we encounter the higher levels of education and income of public servants and their common ways of living as a tool of counter-segregation.

Keywords: Şanlıurfa, Spatial Segregation, Urban Identity, Polarization.